

TYRIMAS: "VIETOS BENDRUOMENĖSE VIEŠŪJŲ PASLAUGŲ PRIEINAMUMO GERINIMAS", ATSIŽVELGIANT Į LIETUVOS STRATEGIJĄ 2030

***VIETOS BENDRUOMENIŲ ORGANIZACIJŲ VADOVŲ,
DARBUOTOJŲ IR SAVANORIŲ SOCIOLOGINĖ APKLAUSA***

Tyrimo ataskaita

TYRIMAS ATLIKTAS PAGAL PROJEKTĄ NR. 10.1.2-ESFA-K-917-03-0012 „SKAIDRI LIETUVA: VIETOS BENDRUOMENIŲ ĮSITRAUKIMAS Į VIEŠOJO VALDYMO PROCESUS IR KORUPCIJOS MAŽINIMĄ“ FINANSUOJAMĄ BENDRAI IŠ EUROPOS SĄJUNGOS STRUKTŪRINIŲ FONDŲ LĖŠŲ

*Tyrimą atliko:
Prof.habil.dr. Gediminas Merkys
Dr. Daiva Bubelienė*

KAUNAS, 2021 m.

ANOTACIJA

Šioje tyrimo ataskaitoje pristatyti apibendrinti socialinės apklausos rezultatai. Apklausą užsakė Lietuvos vietos bendruomenių organizacijų sąjunga (LVBOS). Tikslinė apklausos grupė – bendruomeninių organizacijų lyderiai, kolegialių valdymo organų nariai, aktyvistai, savanoriai ir specialistai. Anoniminės kiekybinės apklausos tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti vietos bendruomeninių organizacijų galimybes perimti ir teikti viešąsias paslaugas. Norėta sužinoti minėtos tikslinės respondentų grupės požiūrį į paslaugų perdavimą, įvertinti motyvaciją ir pasirengimą įsitraukti į perdavimo procesą, atlikti jau turimo įdirbio bei įgytos patirties „auditą“. Apklausos duomenų apibendrinimo pagrindu siekiama suformuluoti duomenimis grįstas rekomendacijas, kurios būtų naudingos visam teisėkūros procesui dėl viešųjų paslaugų perdavimo. Online būdu atliktos apklausos duomenų bazę sudaro 487 respondentų, iš įvairių Lietuvos regionų, atsakymai.

Apklausa rodo, kad Lietuvos BO de facto jau turi įvairialypės viešųjų paslaugų teikimo patirties ir toji patirtis visumoje yra teigiama. BO šalies regionuose jau teikia arba ateityje norėtų ir galėtų teikti pačias įvairiausias viešąsias paslaugas: socialines, ugdymo ir švietimo, kultūros ir laisvalaikio, turizmo, sporto, kompleksinės slaugos ir sveikatos, aplinkotvarkos, darnaus judumo, teisines ir t.t. Pagrindinė problema yra ta, kad dalis BO ir jų aktyvistų paslaugų teikimo srityje dirba savanoriškais pagrindais, neatlygintinai, po pagrindinio darbo. Dalis BO viešąsias paslaugas teikia projektinės veiklos pagrindais. Deja, toji projektinė veikla neturi garantuoto tęstinumo ir apima ne visas BO veiklas. Visumoje skundžiamasi lėšų ir materialinio parūpinimo/apsirūpinimo veiklai stygiumi.

Iš apklausos duomenų ryškėja ir pagrindiniai BO, teikiančių ar norinčių teikti viešąsias paslaugas, lūkesčiai valdžios ir sprendimų priėmėjų atžvilgiu. Tai – pageidavimas, kad valdžia sklandžiai sutvarkytų teisyną ir įdiegtų tinkamą viešųjų paslaugų perdavimo/perėmimo (ir jų teikimo) finansavimo modelį. BO lyderiai ir aktyvistai pasigenda centrinės valdžios politinės lyderystės ir aktyvios teisėkūros, įgyvendinant dalies viešųjų paslaugų perdavimo strateginius tikslus. Šiuo požiūriu itin svarbu įveikti tarpžinybinį susiskaidymą ir inicijuoti tarpsektorinį bendradarbiavimą tarp skirtingų ministerijų.

Turinys

ĮVADAS

1. BENDRUOMENINIŲ ORGANIZACIJŲ APKLAUSOS TYRIMO METODIKA

1.1. Apklausos instrumentas

1.2. Apklausos imties vidaus struktūra

2.2. BENDRUOMENINIŲ ORGANIZACIJŲ APKLAUSOS REZULTATAI

2.2.1. Atsakymų, sugeneruotų iš „uždaro“ tipo klausimų, analizė

2.2.2. Atsakymų, į „atviro“ tipo klausimus, analizė

2.2.2.1. Atsakymų į 6 kl. apie jau turimą paslaugų teikimo patirtį apibendrinimas

2.2.2.2. Atsakymų į 7 kl. apie veiklų finansavimo modelį apibendrinimas

2.2.2.3. Atsakymų į 8 kl. apie tai, kokias paslaugas norėtų ir galėtų teikti apibendrinimas

2.2.2.4. Atsakymų į 9 kl. apie tai, su kokiais sunkumais teikdamos paslaugas susiduria BO, apibendrinimas

2.2.2.5. Atsakymų į 10 kl. apie tai, kokius veiksmus turėtų atlikti centrinė ir vietos valdžia dėl paslaugų perdavimo, apibendrinimas

APKLAUSOS TYRIMO APIBENDRINANČIOS IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

REKOMENDACIJOS BO SKĖTINĖMS ORGANIZACIJOMS

REKOMENDACIJOS TEISĖKŪRAI

IVADAS

Tyrimas "Vietos bendruomenėse viešųjų paslaugų prieinamumo gerinimas", atsižvelgiant į Lietuvos strategiją 2030, yra pavienis didesnio projekto tarpinis uždavinys. Projekto pavadinimas: „Skaidri Lietuva: vietos bendruomenių įsitraukimas į viešojo valdymo procesus ir korupcijos mažinimą“, projekto kodas Nr. 10.1.2-ESFA-K-917-03-0012.

Projektas finansuojamas pagal 2014–2020 metų Europos sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 10 prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ Nr. 10.1.2-ESFA-K-917 priemonę „Visuomenės nepakantumo korupcijai didinimo ir dalyvavimo viešojo valdymo procesuose skatinimo iniciatyvos“. Projektas teiktas Vidaus reikalų ministerijai ir finansuojamas iš ES fondo, programą administruoja Europos socialinio fondo agentūra ESFA.

Projekte numatyta: „Vadovaujantis strategijos „Lietuva 2030“ siekiu, kad 15 procentų viešųjų paslaugų turi būti perduoti NVO sektoriui bei Nacionalinės pažangos programos 2.1.4. uždaviniu didinti viešųjų paslaugų prieinamumą projekte svarbus dėmesys bus skiriamas viešųjų paslaugų perdavimo NVO ir vietos bendruomenėms mechanizmo sukūrimui ir teisiniam reguliavimui. Numatoma atlikti NVO jau teikiamų viešųjų paslaugų analizę bei atlikti paslaugų poreikio tyrimą, surengti diskusiją – forumą, kurio metu pristatyti analizės išvadas bei parengti teisės aktų paketo siūlymus dėl teisinio reguliavimo gerinimo.”

Šiame šioje **ataskaitoje** pateikti vietos bendruomenių organizacijų vadovų, darbuotojų ir savanorių **sociologinės apklausos duomenys**. Bendras respondentų skaičius – 487. Apklausa buvo siekiama atlikti esamos padėties analizę, išsiaiškinti vietos bendruomeninių organizacijų galimybes perimti ir teikti viešąsias ir socialines paslaugas. Svarbu buvo sužinoti minėtos tikslinės respondentų grupės požiūrį į paslaugų perdavimą, įvertinti motyvaciją ir pasirengimą įsitraukti į perdavimo procesą, atlikti jau turimo įdirbio bei įgytos patirties savotišką „auditą“. Apklausos duomenų ir diskusijos apibendrinimo pagrindu siekiama suformuluoti duomenimis grįstas rekomendacijas, kurios būtų naudingos visam teisėkūros procesui dėl viešųjų paslaugų perdavimo.

1. BENDRUOMENINIŲ ORGANIZACIJŲ APKLAUSOS TYRIMO METODIKA

1.1. Apklausos instrumentas

Vietos bendruomenių organizacijų (BO) apklausa buvo vykdoma *online* būdu. Klausimyno tekstas, klausimų formuluotės ir atsakymų formatai, kurių pagrindu vykdyta *online* apklausa, yra pateikti ataskaitos prieduose. Apibendrintu pavidalu klausimyno rodiklių struktūra atspindėta 1.1.1. lentelėje.

1.1.1 lentelė

Klausimyno rodiklių struktūra

Klausimyno tematinis blokas	atsakymo formatas/tipas	Pirminių rodiklių skaičius
Informacija apie BO ir respondentą	Uždaras, pasirenkant tinkamą atsakymą	4
Požiūris į ketinimus (planus) perduoti dalį vešiųjų paslaugų BO	Uždaras, pasirenkant tinkamą atsakymą	2
Požiūriai į perdavimą ir jau įgytos viešųjų paslaugų teikimo vietose patirtys	Atsakymai raštu į „atviro“ tipo klausimus	13

„Atviro“ tipo klausimų ir atsakymų euristinė funkcija

„Atviro tipo“ klausimų metodikos privalumas, ypač lyginant su įprastais standartizuotais klausimynais, tas, kad tiriamiesiems nėra primetamas, nėra nuleidžiamas iš viršaus konkretus apklausos atsakymų turinys.

Konkretų turinį laisvų atsakymų forma sugeneruoja patys tiriamieji. Jei tyrėjai BO lyderiams ir aktyvistams būtų pateikę vien tik įprastą standartizuotą kiekybinį klausimyną su užbaigta ir uždara požymių struktūra, tai galėjo atsitikti taip, kad kažkoks perdavimo-perėmimo proceso aspektas subjektyviai labai svarbus aspektas liktų iš anksčiau sudarytoje požymių (klausimų) struktūroje neatspindėtas. Tokiu atveju rizikuojama, kad respondentams itin svarbus tematinis aspektas apskritai liktų už tyrėjų ir tyrimo užsakovų dėmesio ribų. „Atviro“ tipo klausimų metodika šitokią apklausos uždarmo riziką, būdingą daugumai tradicinių apklausų, kuo geriausiai preventuoja. Jei koks nors tematinis aspektas ar niuansas apklausoje, paremtoje „atviro tipo“ klausimų metodu, lieka nepaminėtas, tai šitaip atsitinka tik dėl to, jog patiems tiriamiesiems jis yra nereikšmingas, neaktualus. Priešingai, jei koks nors tematinis aspektas yra respondentų nuolat eskaluojamas, tai reiškia, kad atitinkamos problemos ir viešųjų paslaugų teikimo vietose aplinkybės iš tiesų yra labai svarbios.

Atsakymų į „atviro“ tipo klausimus apdorojimo logika

Į atitinkamą aspektą nepasigilinus, bus sunkoka suprasti apklausos tyrimo rezultatus ir jais tinkamai naudotis. Raštu užfiksuotai ir laisva forma pareiškta respondentų nuomonei apibendrinti

buvo pasirinktas turinio analizės (*Content Analysis*) metodas¹, konkrečiai buvo taikoma **manifestinė kiekybinė turinio analizė**.

Taikant manifestinės kiekybinės turinio analizės metodą, taip pat naudojant bei interpretuojant minėtu metodu gautus rezultatus, yra svarbu užsibrėžti, **kas yra analizės vienetas?** Aišku, kad turinio analizės kaip visumos **objektas** yra apklaustųjų parašytas tekstas, kuris buvo sugeneruotas jiems laisva forma atsakant į „atviro tipo“ klausimus. Tuo tarpu **analizės vienetas** yra „**nedalomas prasminis vienetas**“. Taigi, sąvoka „**n e d a l o m a s p r a s m i n i s v i e n e t a s**“ šiame kontekste reiškia prasmės požiūriu baigtinę, išsemtą respondento mintį, kuri nebesiskaido į jokiais potemes.

Yra klausimas apie, tai, su kokiais sunkumais susiduria ar gali susidurti BO, įsitraukdamos į viešųjų paslaugų perėmimo procesą? Tarkime, apklaustasis atsako: „...*darbas savanoriškais pagrindais, neatlygintinai, po darbo ... abejingas vietos valdžios požiūris į perdavimą-perėjimą,nesureguliuotas teisynas, nėra tvaraus finansavimo, viskas tik per projektus, ...stinga žmoniškųjų išteklių...*“ Šiame gana tipiniame atsakymo pavyzdyje galima išskirti bent 4 skirtingus nebedalomas prasminius vienetus: 1) dirbama tik savanoriškai; 2) valdžios požiūris; 3) nesureguliuotas teisynas ir 4) žmoniškųjų išteklių stoka. Gali pasitaikyti ir kitoks variantas, kada apklaustasis parašo gana ilgą sakinį, bet jame įmanoma išvelgti tik vieną nedalomą prasminį vienetą.

Būtent tokie prasmės požiūriu nebedalomi – pasisakymai ir yra pagrindinis analizės vienetas, taikant manifestinę turinio analizę. Atsakymų analizės procesas vyksta šitaip:

- 1) daugkartinis atsakymų skaitymas;
- 2) nedalomų prasminių vienetų atpažinimas ir išskyrimas;
- 3) semantiniu požiūriu identiškų arba labai giminingų prasminių vienetų apjungimas į vieną grupę - kategoriją;
- 4) taiklaus pavadinimo (etiketės) suformuotai apibendrintų atsakymų kategorijai suteikimas.
- 5) sudarytos kategorijos interpretacija, semantinių ribų su kitomis sudarytomis kategorijomis mintinis nustatymas

Kartais suformuota kategorija gali būti skaidoma į subkategorijas. Toliau, esminė manifestinės kiekybinės turinio analizės procedūra yra ta, kad skaičiuojami vienai ar kitai atsakymo kategorijai tenkantys nedalomų prasminių vienetų dažniai.

Loginiu požiūriu kiekybinė turinio analizė yra rutininio klasifikavimo procesas. Kiekvieną atpažintą nedalomą prasminį vienetą reikia padėti į atskirą lentynėlę – priskirti apibendrinančiai kategorijai.

Klasifikuojant apklaustųjų atsakymus (nedalomas prasminius vienetus), gali būti taikoma tiek hipotetinė deduktyvinė, tiek grynai induktyvinė atsakymų apdorojimo prieiga. Toliau, svarbu rasti saiką, kad sudarytos kategorijos nebūtų per stambios arba per smulkios, kad būtų aiškios prasminės takoskyros tarp jų. Sudaryta kategorija privalo būti tyrėjų prainterpretuota.

¹ Apie turinio analizės metodą detaliau žr.: Schnell R., Hill P.B., Esser E. (2005). Inhaltsanalyse. In: Methoden der empirischer Sozialforschung. Oldenbourg Verlag: München : Wien.

Mayring, Ph. (2007). Qualitative Inhaltsanalyse: Grundlagen und Techniken. Beltz; Auflage: 9., überarb. A. Landsberg

Tematikos „eskalavimo empirinė tikimybė“ ir kategorijos „paminėjimo dažnis“

Nagrinėjant atsakymų kategorijų užpildymo pasisakymais santykinius dažnius, tikslinga skaičiuoti bent du dydžius. Pirma, verta skaičiuoti tam tikros tematikos pasisakymų paminėjimo procentą ir nuo visų apklaustųjų (N=487). Antra, tikslingą skaičiuoti procentą ir tik nuo tos apklaustųjų dalies, kurie apskritai teikėsi atsakyti į klausimą (N<487). Abu dydžiai matematiškai susiję, tačiau jų reikšmės bei jų interpretacija šiek tiek skirtingi. Jeigu procentą skaičiuojame nuo VISŲ apklaustųjų, tai apytiksliai randame atitinkamos tematikos eskalavimo empirinę tikimybę tikslinėje populiacijoje.

Visi 487 apklausti respondentai turėjo principinę galimybę pareikšti savo samprotavimus apie viešųjų paslaugų perdavimą/perėmimą. Jei tikrovėje iš tiesų nepasireiškia joks sistemingas požiūris į perdavimą dėsningumas, tai įvairios šio proceso temos ir potėmės turi vienodą tikimybę būti paminėtos. Deja, vienos paslaugų perdavimo problemos BO aktyvistų buvo minimos sąlyginai dažniau nei kitos, o kitos galimai neįvardinamos visai. Diagnozuojamos sistemos ir vertinamo proceso požiūriu ši aplinkybė ganėtinai iškalbinga ir verta dėmesio.

Jei procentą skaičiuojame tik nuo atsakiusiųjų skaičiaus, gauname kategorijos (tematikos) paminėjimo santykinį dažnį. Jei procentą skaičiuojame nuo VISŲ dalyvavusių apklausoje, gauname atitinkamos temos eskalavimo tikslinėje populiacijoje empirinę tikimybę, išreikštą procentu.

Jei tematikos paminėjimo dažnį skaičiuojame vien tik nuo tų, kurie teikėsi atsakyti į tą klausimą, atsiranda klaidingo suvokimo ir klaidingų interpretacijų tikimybė. Tarkime, atsakiusių į konkretų klausimą procentas žemas, bet nedidelės respondentų grupės viduje tam tikra tematika eskaluojama labai stipriai. Tokiu atveju atsiranda rizika kažkokį aspektą, jo subjektyviai suvoktą svarbą sureikšminti gerokai stipriai, nei tatau iš tikro būdinga atitinkamai tikslinei populiacijai, jos narių subjektyviam suvokimui. Maža to, iš subjektyvių nuomonių dažnai bandoma spręsti apie socialinėje tikrovėje objektyviai vykstančius procesus. Todėl šioje ataskaitoje sudarytose kategorijų dažnių lentelėse visur nurodomi abu dydžiai ir **tematikos eskalavimo empirinė tikimybė (%) tikslinėje populiacijoje**, ir **paminėjimo dažnis (%)**, skaičiuojant tik nuo atsakiusiųjų į klausimą dalies. Būtent šioje apklausoje distancija tarp abiejų aptartų dydžių yra gana nedidelė tik dėl to, kad palankiai susiklostė aplinkybės. Tai yra - į visus atviro tipo klausimus šį kartą teikėsi atsakyti labai aukštas arba bent jau sąlyginai aukštas procentas respondentų.

Apklaustos ataskaitos skaitytojas gali visas aptiktas vienos ar kitos tematikos „eskalavimo empirines tikimybes“ nagrinėti ir interpretuoti savarankiškai.

1.2. Apklauso imties vidaus struktūra

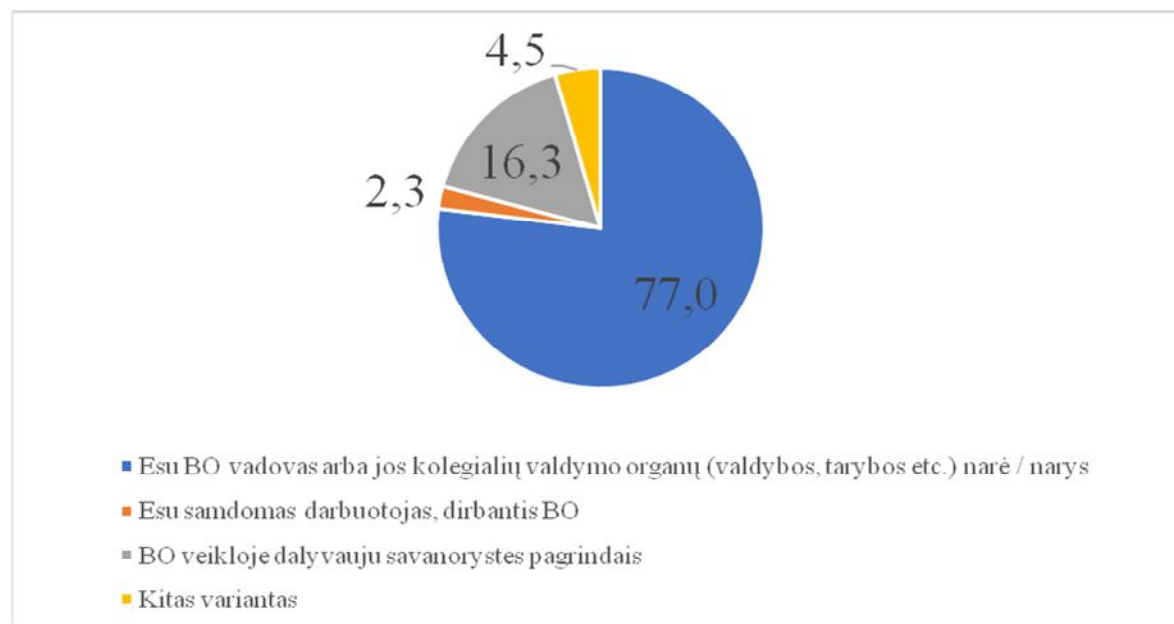
Iš viso buvo apklausta bemaž 500 respondentų (N=487≈500). Tokio dydžio imties statistinė paklaida, paskaičiuota maksimalios sklaidos metodu, esant statistinio reikšmingumo lygmeniui $\alpha=0,05$, sudaro apie 4,0 proc. Pažymėtina, jog esant santykinų dažnių pasiskirstymo asimetrijai, statistinė paklaida mažėja (žr. 1.2.1. lentelę).

1.2.1. lentelė

Imties paklaidos skaičiuoklės rodmenys, taikant maksimalios sklaidos metodą, kai $\alpha=0,05$

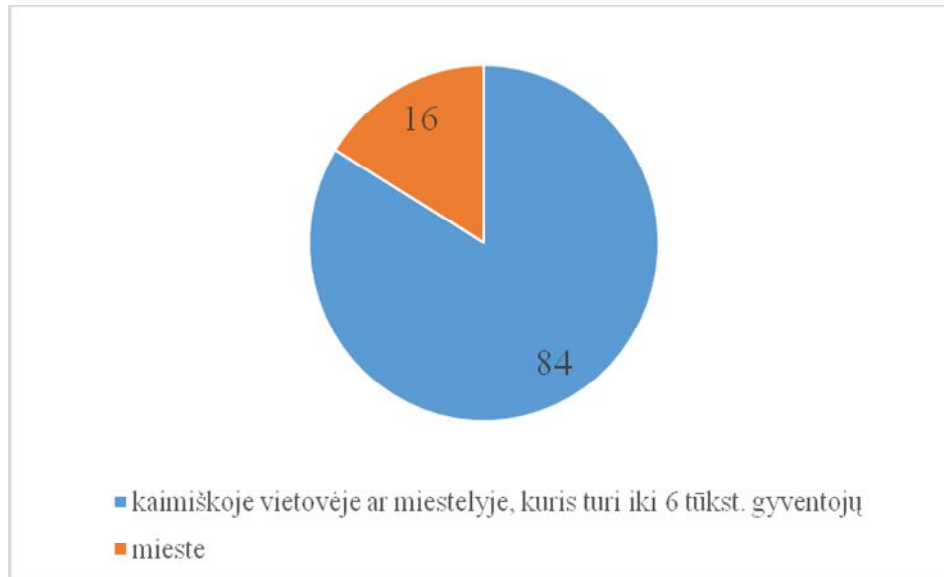
Imties paklaidos bagtinėje populiacijoje skaičiavimas											
Pasiklovimo lygmuo 95 proc											
z reikšmė 1,96											
Lentelėje pateikiamos paklaidos priklausomai nuo atsakymų pasiskirstymo.											
50 45 40 35 30 25 20 15 10 5											
Atsakymų pasiskirstymas											
Populiacija	Imtis	50	45/65	40/60	35/65	30/70	25/75	20/80	15/85	10/90	5/95
5000	489	4,2	4,2	4,1	4,0	3,9	3,6	3,4	3,0	2,5	1,8
3000	489	4,1	4,0	4,0	3,9	3,7	3,5	3,2	2,9	2,4	1,8
2000	489	3,9	3,8	3,8	3,7	3,5	3,3	3,1	2,8	2,3	1,7
1000	489	3,2	3,2	3,1	3,0	2,9	2,7	2,5	2,3	1,9	1,4
Skaičiuoklėje galima keisti:			Pasiklovimo lygmenį (z-reikšmę)								
			Populiacijos dydį								
			Imties dydį								

Apklaustų pasiskirstymas pagal jų statusą NVO ar vietos bendruomenės organizacijoje yra adekvatus apklausos tikslams. Net 77 proc. respondentų nurodė, jog yra BO vadovas arba jos kolegialių valdymo organų narys/narė. Imtyje atstovaujami BO talkinantys savanoriai, samdomi darbuotojai etc. (žr. 1.2.1. pav.).

1.2.1. pav. Koks Jūsų vaidmuo atstovaujamoje organizacijoje? (%); (N=487)

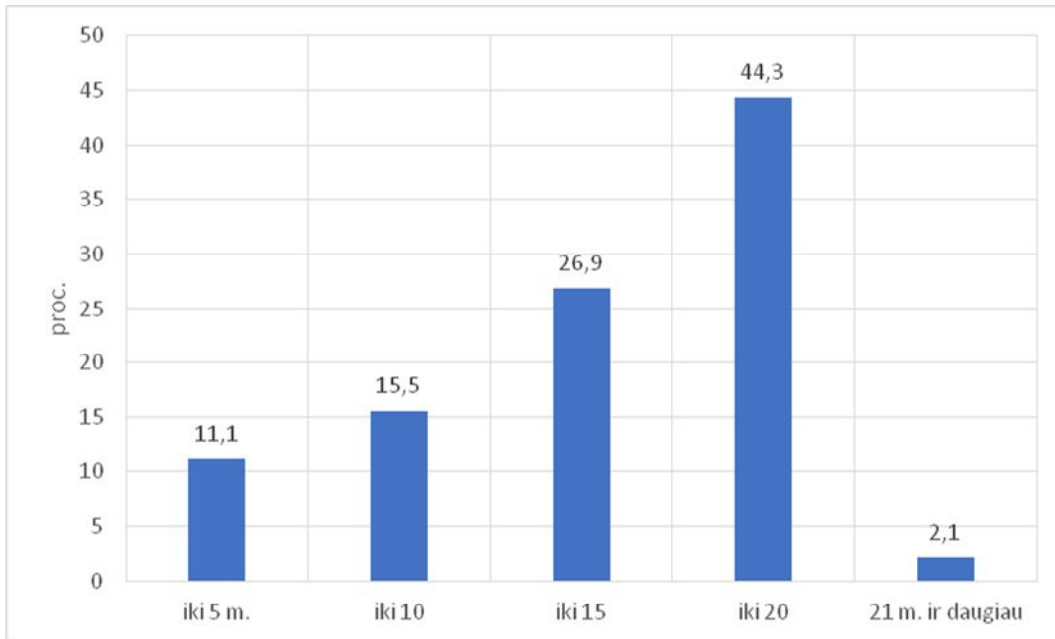
Apklauso tikslų požiūriu palankus yra tas šio tyrimo imties vidaus struktūros faktas, kad net 83,5 proc. respondentų atstovauja būtent tokias BO, kurios veikia menčiau urbanizuotoje vietovėje – kaimiškoje vietovėje ar miestelyje, kuris turi iki 6 tūkst. gyventojų, (žr. 1.2.2. pav.).

1.2.2. pav. Nurodykite kaime ar mieste veikia Jūsų bendruomeninė organizacija? (%); (N=482)

Šiame kontekste vertas dėmesio vienas iš šio tyrimo klausimų, tai yra: kiek metų veikia bendruomeninė organizacija (žr. 3 pav.)? Kaip žinoma, LR bendruomeninių organizacijų plėtros įstatymas² priimtas sąlyginai neseniai, tik 2018-12-13. Suvestinė redakcija apskritai galioja nuo 2020-09-01. Akivaizdu, jog nemažai BO vienokia ar kitokia forma jau veikė iki minėto įstatymo priėmimo, (žr. 1.2.3. pav.).

² https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a6b2f57002d011e9a017f05dde6559c6?fbclid=IwAR3VxFp7xSuYacDLBtQtc0uFeWnLBW1m9olmvMqBR_5w4tT6-OfXs-eYBnw

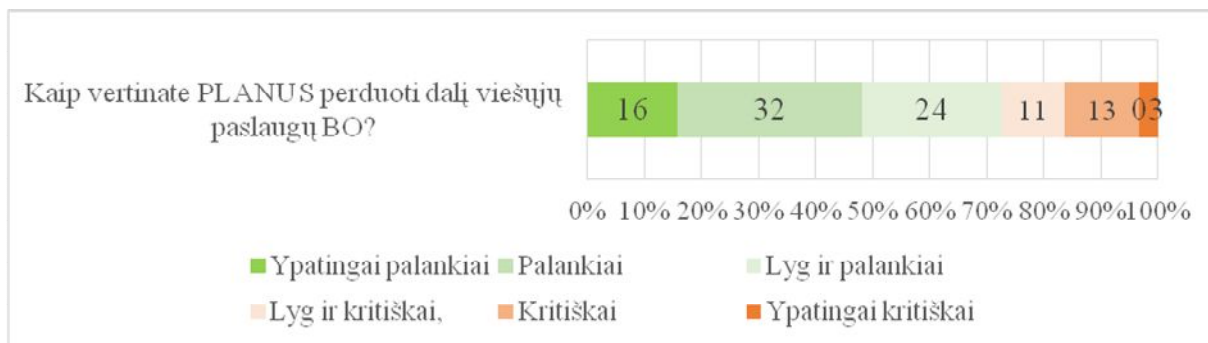
1.2.3. pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal tai, kiek metų veikia bendruomeninė organizacija (%); (N=482)

Daugelis bendruomeninių organizacijų į savo dabartinį teisinį statusą atėjo iš NVO (plačiaja prasme) sektoriaus, kuris šalyje veikia sąlyginai seniai ir turi savo istoriją bei tradicijas. Yra akivaizdu, kad respondentai nurodė būtent tą datą ir tą stažą, nuo kada apskritai prasidėjo jų asociacijos, fondo ar draugijos etc. formaliai užregistruota visuomeninė veikla. Taigi, dauguma šiame tyrime apklaustų BO, istoriškai, o ne vien formaliai teisiškai žiūrint, visgi jau turi savo organizacijos istoriją, patirtį ir tradicijas. Šis faktas paslaugų perdavimo politikos ir praktikos požiūriu yra vertintinas palankiai. Tai reiškia, kad į reikšmingą ir atsakingą paslaugų perdavimo procesą įsitraukia ne kokios nors vienadienės organizacijos arba struktūros be patirties, bet susitelkę, patyrę ir bendroje veikloje jau save išbandę organizacijos.

2.2. BENDRUOMENINIŲ ORGANIZACIJŲ APKLAUSOS REZULTATAI

2.2.1. Atsakymų, sugeneruotų iš „uždaro“ tipo klausimų, analizė

Bendruomeninėms organizacijoms (BO) atstovaujantys respondentai yra linkę pritarti planams, kurie numato, jog dalis viešųjų paslaugų perduodamos BO. Jungtinei trijų pakopų pritarimo kategorijai, kuri grafike pažymėta žalsvai tonais, tenka bemaž trys ketvirtadaliai procentinių dažnių ($15,9+32,2+24,5=72,4\approx 75\%$). Visgi likusi dalis (27,6%) linkusi minėtam ketinimui (planui) nepritarti. Kita vertus, ypatingai nepritarti planui yra linkę tik 3.3 proc. respondentų, (žr. 2.2.1.1. pav.).

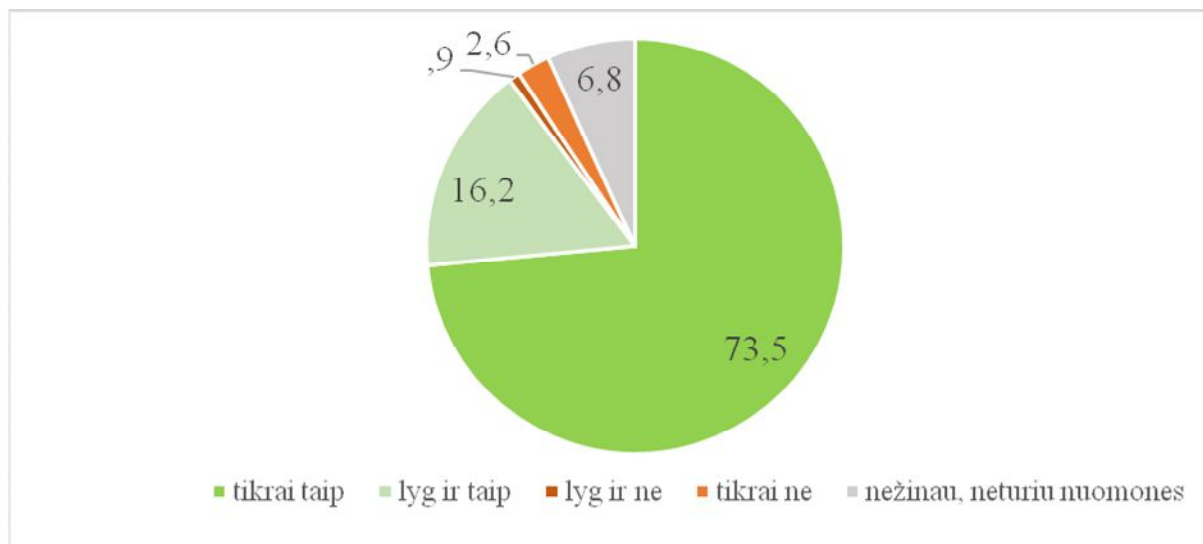

2.2.1.1. pav. Kaip vertinate PLANUS perduoti dalį viešųjų paslaugų BO? (%); (N=478)

Kiekybinė apklausa, paremta klausimais uždaru atsakymo formatu, nesuteikia aiškumo, kodėl bemaž kas ketvirtas apklaustasis visgi yra linkęs paslaugų perdavimo planams nepritarti? Daugiau aiškumo suteikia atsakymų į „atviro tipo“ klausimus analizė, kuriai šioje ataskaitoje yra paskirtas atskiras skyrelis.

Užbėgant įvykiams į priekį, verta paminėti vieną aplinkybę. Dalies respondentų skepticizmas perdavimo planų atžvilgiu reiškia anaipol ne principinį perdavimo idėjos neigimą, bet abejones dėl valdžios – centrinės ir vietinės – gebėjimų šią perspektyvą ir mūsų šaliai labai aktualią idėją tinkamai įgyvendinti. Turima galvoje politinės lyderystės, politinės valios, operatyvumo ir pan. deficitas valdžios instancijose, kuris, jei kalbame apie paslaugų perdavimą ir socialinės antreprenerystės plėtrą šalyje, šių procesų susivėlinimą, yra akivaizdus.

Žinoma, nederėtų visų akmenų sumesti vien į valdžios daržą. Egzistuoja tam tikra rizika ir iš BO pusės. Tarkime, ar užteks žmogiškųjų išteklių, kompetencijos, kantrybės, motyvacijos? Klausimas aktualus mažoms savivaldybėms, menkai urbanizuotoms vietovėms, kur mažas žmonių tankis, stokojama žmonių išteklių ir pan. Kaip ten bebūtų, palanki aplinkybė ta, jog valdžios planus dėl paslaugų perdavimo daugiau ar mažiau palankiai vertina didžioji respondentų, atstovaujančių BO, dalis.

2.2.1.2. pav. Ar savivaldybės, perduodamos viešąsias paslaugas BO ir NVO, turėtų atitinkamai perduoti ir finansinius išteklius? (%); (N=468)

Bemaž trys ketvirtadaliai respondentų išreiškė nuomonę, jog, perduodant viešųjų paslaugų teikimą NVO, tuo pačiu joms tikrai turėtų būti perduodami ir atitinkami finansiniai ištekliai, (žr. 2.2.1.2. pav.). Tokią pat, tik gal šiek nuosaikesnę („lyg ir taip“) poziciją išreiškė 16,2 proc. respondentų. Sudėjus atsakymų dažnius, tenkančius abiem pritarimo kategorijoms – „tikrai taip“ ir „lyg ir taip“, aiškėja, jog nuostatai dėl finansų perdavimo NVO pritaria bemaž devyni ir dešimties apklaustųjų (16,2=89,7≈90%). Minimam klausimui neturi nuomonės tik 7 proc. respondentų. Finansų perdavimui nepritaria tik 3,5 proc. apklaustųjų.

Privalu pripažinti, kad nuostata dėl finansų perdavimo NVO yra ekonomiškai ir vadybiškai racionali. Vargu bau ar iš viso galėtų būti kitaip. Jei tiesioginis paslaugų teikėjas neturės adekvataus, stabilaus finansavimo, tai perduotos paslaugos visai objektyviai negalės būti teikiamos. Gal kažkur pavieniuose taškuose ir suveiktų savanorystės fenomenas, krikščioniško solidarumo ir caritatyvinės iniciatyvos ar pan., bet valdžiai neskyrus ir NVO negavus kartu su perduodamomis (ir perimamomis) teikti paslaugomis adekvataus finansavimo, paslaugų sistema tiesiog neveiks.

Kita vertus, nei nuostata dėl finansų perdavimo NVO, nei pati faktiškai vykdoma perdavimo politika neturėtų bauginti savivaldybių administracijų, neturėtų kaip nors supriešinti NVO su savivaldybei pavaldžiais socialinių paslaugų centrais ar kitomis biudžetinėmis įstaigomis.

Mat darbo ir prasmingos veiklos tikrai užteks visiems: ir vietos valdžiai, ir jos biudžetinėms įstaigoms, ir NVO bei socialiniam verslui. Net ir tose šalyse, kuriose viešųjų paslaugų perdavimas NVO ir socialiniam verslui yra gerokai pažengęs, valstybės ir regioninių administracijų vaidmuo vis vien išlieka reikšmingas. Be kita ko taip yra todėl, kad anaipol ne visada, ne visur ir ne visos viešos paslaugos gali būti pilnai deleguotos (ir sėkmingai perimtos) NVO ar socialinio verslo įstaigų.

Vietos savivaldos teisės, misija ir prievolė (!) teikti viešąsias paslaugas savo gyventojams yra įtvirtinta ir LR Vietos savivaldos įstatyme, ir Europos vietos savivaldos chartijoje, kurią ratifikavo LR Seimas ir kuri šalyje galioja pilna apimtimi. Net ir tuo atveju, jei kažkurioje savivaldybėje NVO ar socialiniam verslui būtų perduota didžioji dalis viešųjų paslaugų, savivaldybės prievolės ir atsakomybė dėl viešųjų paslaugų teikimo vis vien išliktų. Tiesiog stiprėtų šitokios savivaldybės administracijos funkcijos, kaip:

- Viešųjų paslaugų poreikio einamasis ir strateginis planavimas,
- Finansinių ir kitų išteklių, reikalingų viešosioms paslaugoms suteikti, planavimas (personalo, organizacinių, infrastruktūros etc.).
- Viešųjų paslaugų teikimo proceso stebėseną ir kokybės vertinimas
- Įstaigų, teikiančių viešąsias paslaugas, vertinimas, akreditacija ir pan.

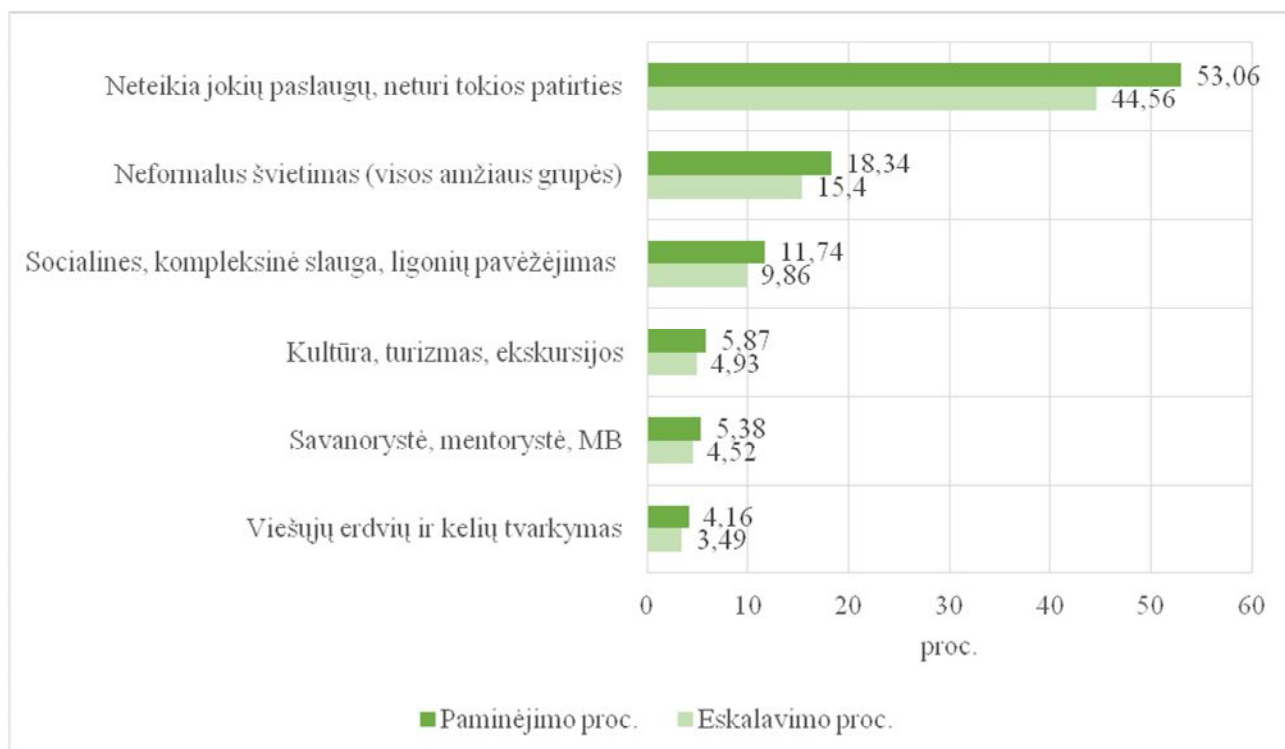
Paslaugų perdavimas niekaip nesiaurina ir į centrinės valdžios misijos bei galių. Tarkime, paslaugų standartų nustatymą, paslaugų organizavimo ir teikimo tvarkos aprašų, įvairių teisės aktų parengimą, teisės aktų įgyvendinimo priežiūrą vargu bau ar būtų įmanoma kam nors deleguoti. Akivaizdu, kad išvardintos funkcijos, netgi įgyvendinus radikalų paslaugų perdavimo scenarijų, neabejotinai išliks centrinės valdžios, Vyriausybės, konkrečių šakinių ministerijų misijos dalimi.

2.2.2. Atsakymų, į „atviro“ tipo klausimus, analizė

2.2.2.1. Atsakymų į 6 kl. apie jau turimą paslaugų teikimo patirtį apibendrinimas

6 KLAUSIMAS: *Gali būti, kad Jūsų BO jau turi konkrečių (praktinę) viešųjų paslaugų perėmimo ir teikimo patirtį? Kokios rūšies paslaugas teikiate?*

Į šį klausimą atsakė 409 respondentai iš 487 ir tai sudaro 84 proc. Apibendrinus atsakymus buvo sudaryta 6 kategorijos, pasižyminčios skirtingais užpildymo/paminėjimo dažniais (žr. 2.2.2.1. pav.). Sudarytų kategorijų iliustravimas autentiškais pasisakymų pavyzdžiais yra pateiktas 2.2.2.1. lentelėje.

2.2.2.1. pav. Apibendrintos atsakymų kategorijos pagal 6 kl. ir jų santykiniai dažniai

2.2.2.1. lentelė

Autentiškų pasisakymų pavyzdžiai pagal 6 klausimo pagrindu sudarytas atsakymų kategorijas

KATEGORIJA	AUTENTIŠKŲ PASISAKYMŲ PAVYZDŽIAI
Viešųjų erdvių ir kelių tvarkymas	<ul style="list-style-type: none"> • graziname, tvarkome viešąsias erdves. • Kelių valymas, greideravimas • Aplinkos tvarkymo • aplinkosauginiai, • Valomes gatves nuo sniego • Kelių valymo • Kaimo žmonių telkimas, viešųjų erdvių tvarkymas
Savanorystė, mentorystė, MB	<ul style="list-style-type: none"> • savanoriu mentorystė • Bendradarbiaujame su Maisto banku daliname maistą nepasiturintiems šeimoms

	<ul style="list-style-type: none"> • Maisto banko produktu dalijimas nepasiturintiems, auginacioms vaikus, neigaliesiems , vienisiems. • nuolatos darome neatlygintinai. PVZ.: aplinkos tvarkymas, siuksliu rinkimas, atstovavimas bendruomenes interesu savivaldybeje ir t.t... • BO savo nariams ir ju seimoms teikia visokeriopa socialiniu paslaugu parama pagal poreikius. Visos veikos ir paslaugos teikiamos nemokamai, savanorystes pagrindais.
Kultūra, turizmas, ekskursijos	<ul style="list-style-type: none"> • Turizmas, jo vystymas . • Ekskursiju organizavimas ir pravedimas • Kultūriniai "Paslaugu keliai" • Kultūros ir uzimtumo • Kultūrinius renginius, sventes
Socialines, kompleksinė slauga, ligonių pavėžėjimas	<ul style="list-style-type: none"> • Bendradarbiavimas su rajono neigaliuju draugija. • neigaliu , pagyvenusiu zmoniu seimu lankymas, pavezimas i baznycia, mokesciu padejimas susimoketi, spaudos ir knygu pristatymas, ivairiu buities darbu atlikimas. • socialiniu paslaugu centre teikiam prausimosi ir skalbimo paslaugas • vienisu zmoniu prieziura • Konsultacijas viesaisiais klausimais, pagalba senjoram su informacinemis technologijomis • Rupinames kaimo zmoniu bendravimu, vienisais bendruomenes nariais.
Neformalus švietimas (visos amžiaus grupės)	<ul style="list-style-type: none"> • Vaiku dienos centro, • Vedame edukacijas (kulinarinis paveldas) • Rengiame sventes, edukacijas. • Socialines, vaiku dienos centras, pagalba senjoram. • Bendruomeneje veikia vaiku dienos centras. • Bendruomene organizuoja kultūrinis, svieciamuosius, sveikata stiprinancius renginius.
Neteikia jokių paslaugų, neturi tokios patirties	<ul style="list-style-type: none"> • Ne • Neteikiame • Jokios tokio pobudzio patirties neturime • jokių paslaugu neteikiame, netuyrime patalpu, neturime tam tikro issilavinimo zmoniu. • Viesuju paslaugu peremimo patirties neturime. • Jokių paslaugu bendruomene neteikia

Nuviliantis (pagal šį klausimą) yra tas apklausos rezultatas, jog maždaug pusė respondentų ir jų atstovaujama BO neturi jokios (!) paslaugų perdavimo-perėmimo patirties. Simptomiška, jog dalis respondentų, pranešdami patirties nebuvimo faktą, netgi neslepia įsitikinimo, esą, BO ir neturėtų teikti jokių paslaugų, esą, tą turi daryti profesionalai: „manome, kad tai tik profesionalų darbas“.

Kitos dalies respondentų atsakymuose aiškėja, jog perėmimo patirties nebuvimas yra susiejamas ir paaiškinamas konkrečiomis aplinkybėmis, dažniausiai ekonominėmis-finansinėmis: „bendruomenės nefinansuojamos, jei jos neturi lėšų projektams paruošti³“; „Paslaugu neteikiame, neturime jokios valdos, anei žemes sklypelio, kur galėtume tai daryti“. Kiti įvardino, kad BO neturi patirties, yra „jauna“ organizacija, dar stipriau „neįsivažiavusi“. Dar kiti respondentai pripažindami patirties ir įdirbio nebuvimo faktą, visgi akcentuodavo, kad BO apie tai diskutuoja, yra ketinimų ir motyvacijos į perdavimo-priėmimo procesą įsijungti ateityje: 1. „Praktines patirties neturi, tačiau apie tai bendruomenėje buvo kalbėta“; 2. „Dar neturime, esame labai jauni, bet ateityje turime planų...“.

³ Konkurencingo projekto paruošimas yra profesionalus uždavinys. Dalis BO tam tikslui samdo paraiškų rengėjus, atsiskaitydamos iš komandos narių privačių lėšų. Toms bendruomenės, kurios yra „įsivažiavę“, jau vykdo projektus, yra lengviau. Kitos BO naiviai galvoja, kad kažkas turi a' priori skirti joms lėšų konkurencingų projektų parengimui. Akivaizdu, kad viena iš skėtinių BO veiklų galėtų būti mokymai ir konsultavimas, kaip tinkamai parengti konkursines paraiškas ir projektų aprašus.

Kita vertus, maždaug pusė respondentų, nurodė, jog jų atstovaujama BO turi gausų ir įvairialypį įdirbį viešųjų paslaugų perdavimo ir perėmimo procese. Džiugina tai, kad įdirbis ir toji patirtis, panašu, yra visumoje pozityvi. Tokią hipotetinę išvadą galima daryti iš to, kad atsakymai į klausimą paprastai nebuvo palydinti kokiomis nors neigiamomis ar nusivylimą bei nepasitenkinimą žyminčiomis konotacijomis. Tarp atsakymų eilučių jaučiama ne nusivylimo, bet pasididžiavimo dėl įsitraukimo į perdavimo-perėmimo procesą nuotaika. Tai neabejotinai pozityvus apklausos radinys pagal šį klausimą.

Simptomiška, kad respondentai, pasakodami apie tai, į kokių paslaugų teikimą jau įsitraukė, kokios įgijo patirties, dažnokai nurodo ne kurią nors pavienę paslaugų rūšį, bet išvardina paslaugas iš skirtingų sektorių. Kitaip tariant, ne viena BO jau turi skirtingos rūšies paslaugų teikimo patirties, pvz., teikia socialines, švietimo, pavėžėjimo, kultūros, aplinkos tvarkymo paslaugas. Net ir tuo atveju, kai teikiamos vienos rūšies paslaugos, pvz. socialinės, tai neretai netgi pavienė BO teikia visą paketą tos srities paslaugų. Turima galvoje senjorų lankymas, pagalba buityje, apsirūpinant malkomis, skalbimas, maudymosi ir prausimosi paslaugos, pavėžėjimas, maisto banko akcijos ir pan. Keli tipiniai atsakymai, liudijantys BO gebėjimą teikti ne pavienę paslaugą, bet visą jų paketą:

„Bendruomenė organizuoja kultūrinius renginius, stovyklas vaikams ir jaunimui, išvykas, aktyvias treniruotes, tvarko viešąsias erdves, pritaiko jas viešiesiems poreikiams. Manau, dalį kultūros įstaigos, seniūnijos teikiamu paslaugu bendruomene jau yra perėmusi“.

Teikiame šarvojimo paslaugą. Įdarbiname viešųjų darbų atidirbinėtojus. Daliname iš parduotuvių gautus vienos dienos galiojimo maisto produktus.

Teikiame "Maisto banko" produktus bendruomenės gyventojams. Teikiame skalbimo paslaugą.

Kurį laiką organizavome paslaugą daugiabučių bendrijoms - už mokestį valėme daugiabučių kiemus. Dar anksčiau organizavome popamokinę grupę pradinukams, kai mokykla neturėjo, taip pat kiekvienais metais lankome vienišus/sunkiai besiverčiančius senjorus....

Savanorystė, „maisto bankas“, teritorijų priežiūra, aplinkosauga, kultūrinių renginių organizavimas, VDC⁴

Nemenkos dalies BO gebėjimas teikti ne vienos paslaugų rūšies kuri nors pavienį porūšį, bet skirtingų paslaugų paketą yra labai optimistiškai nuteikiantis šios apklausos radinys. Tai reiškia, jog patobulinius įstatymus, perdavus BO dalį viešųjų paslaugų teikimo lėšų, labai tikėtina yra pozityvus rezultatas. Tikėtina, jog BO įsitraukimas į perdavimo-perėmimo procesą išsiplėstų visoje Lietuvoje, taptų visuotinis, apskritai, tikėtina, kad dauguma BO visumoje susitvarkytų su jai deleguotomis viešųjų paslaugų teikimo funkcijomis.

Kita svarbi išvada yra ta, kad paslaugų perėmimo procesas šalyje, netgi atokiose jos vietovėse jau de facto vyksta.

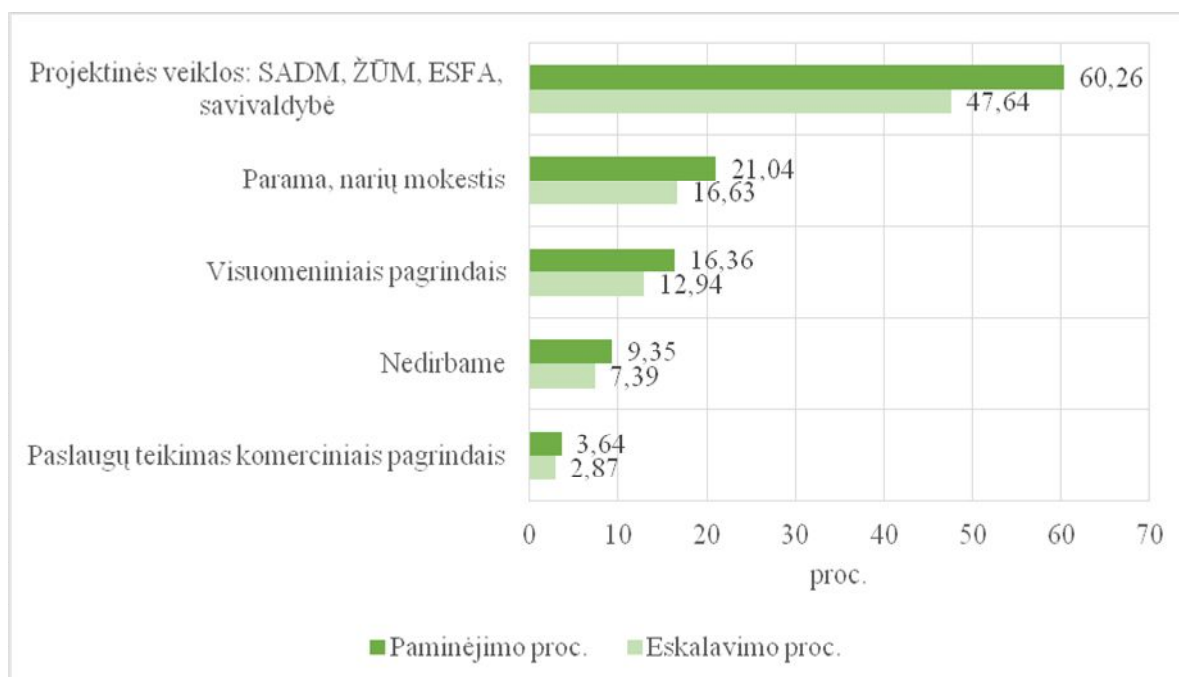
Iš apibendrintų apklausos duomenų matyti, jog didžiausias įdirbis yra neformalaus švietimo paslaugų teikimo srityje.

⁴ VDC- vaikų dienos centras

2.2.2.2. Atsakymų į 7 kl. apie veiklų finansavimo modelių apibendrinimas

7 KLAUSIMAS: *Pagal kokį veiklų finansavimo modelį ar tvarką dirbate?*

Į šį klausimą atsakė 385 respondentai iš 487 dalyvavusių apklausoje, kas sudaro 79 proc. Apibendrinus atsakymus, buvo sudaryta 5 kategorijos, pasižyminčios skirtingais užpildymo/paminėjimo dažniais (žr. 2.2.2.2. pav.). Sudarytų kategorijų iliustravimas autentiškais pasisakymų pavyzdžiais yra pateiktas 2.2.2.2 lentelėje.

2.2.2.2. pav. Apibendrintos atsakymų kategorijos pagal 7 kl. ir jų santykiniai dažniai

2.2.2.2 lentelė

Autentiškų pasisakymų pavyzdžiai pagal 7 klausimo pagrindu sudarytas atsakymų kategorijas

KATEGORIJA	AUTENTIŠKŲ PASISAKYMŲ PAVYZDŽIAI
Projektinės veiklos: SADM, ŽŪM, ESFA, savivaldybė	<ul style="list-style-type: none"> • Vilniaus ir SOCMIN skelbiami projektai • projektu finansavimas • Pildome paraiskas gauti finansavimą, gavę finansavimą vykdome projekte nurodytas veiklas • daugiausiai savivaldybes remimo programa-paraiskos veiklos stiprinimui • valstybes finansuojami projektai • NMA, VVG, Sporto paramos fondo ar ministerijų, privaciu imonių organizuojamos programos bei projektai. • Projektu konkursai
Parama, narių mokestis	<ul style="list-style-type: none"> • Asociacijos narių mokestis, • Bendruomenės narių mokesčiai, • Nario mokestis • nario mokesčio ir remėjų lėšomis • Programa, 02 proc. • Parama iš GPM • nario mokestis,

Visuomeniniais pagrindais	<ul style="list-style-type: none"> • Dirbame tik visuomeniniais pagrindais, be jokio atlygio. • nariu savanoriskas darbas • Visuomeniniais pagrindais • Visuomeniniais pagrindais su minimalia rinkliava komunaliniams patarnavimams. Visa • Dirbame daugiau savanoriukais pagrindais, • savanoriska veikla. • zinoma savanoryste, bendruomenes nariu itraukimas i organizuojamas veiklas
Nedirbame	<ul style="list-style-type: none"> • Nedirbame • neturime modelio • NEDIRBAME • KOL KAS NEDIRBAME
Paslaugų teikimas komerciniais pagrindais	<ul style="list-style-type: none"> • pajamos uz suteiktas paslaugas • paslaugos gavejo lesos ir valstybes finansavimas • Sarvojimo paslaugas teikime pagal susitarima. • Kai paslaugu gavejas moka uz paslaugas. Isskyrus vienisu lankyma - ten projektine veikla. Uz viesuju erdviu tvarkyma mokejo savivaldybe ir darbo birza • Pagal komercini modeli. Klientai kreipiasi, gauna paslaugas ir uz jas moka.

Kaip ir buvo galima tikėtis, BO paprastai savo aktyvumus finansuoja iš projektinių lėšų. Dažniausiai (60,3 proc.) nurodoma, kad BO veikla finansuojama iš projektų. Paprastai tokiais atvejais finansavimo šaltiniai yra keli, tai yra – veikiama finansų iš skirtingų šaltinių kumuliacinio pagrindais. Kažkiek lėšų gauna iš savivaldybės, kažkiek iš ministerijų, iš ES projektų ir pan.

Atsakymų visuma leidžia spręsti, kad pagrindinės institucijos, kurios šiuo metu per projektus ir programas finansuoja BO veiklą yra šios:

- savivaldybės lėšos
- ministerijų lėšos, dažniausiai LR SADM įvairūs projektai ir LR ŽŪM kaimo rėmimo programos
- europiniai projektai, ESFA .

Nedidelė dalis BO negauna nieko, dirba be atlygio, be darbo sutarties, savanorystės ir visuomeniniais pagrindais. Taip atsitinka todėl, kad skiriama lėšų veiklai, bet neskiriama lėšų darbo užmokesčiui. Tokia situacija dažniausiai susiklosto, jei BO neturi įvairesnių projektų ir yra priversta tenkintis kukliomis savivaldybės skiriamomis lėšomis.

Atsakymuose kartais pabrėžiamas labai kuklus, simbolinis finansavimo užmojis. Neretai minimas „nario mokestis“, „parama“, bet nesunku numanyti, kad kalbama apie labai kuklias lėšas. Toliau, akivaizdu, kad Lietuvoje praktiškai neveikia, nepasireiškia toks BO veiklų finansavimo šaltinis, kaip labdara, privačių asmenų, mecenatų, verslo organizacijų skiriamos lėšos. Tokie variantai retsykiais gal ir pasitaiko, bet nėra būdingi dabarties Lietuvai. Privalu pažymėti, kad kitose šalyse, pvz. JAV, Vokietijoje, Šveicarijoje, Prancūzijoje ir kt. yra kiek kitaip, ten labdara, mecenatų aukos yra gerokai svaresnės ir tampa realiu NVO ir BO finansavimo šaltiniu.

Simptomiška, jog Apie 1/10 (arba 9,4 proc.) respondentų nurodė, jog nedirba visai, atitinkamų veiklų nevykdo, tad, reikia manyti, negauna ir finansinių išteklių.

Įdomus, vertas dėmesio apklausos radinys: bemaž 4 proc. BO nurodė, kad viešųjų paslaugų teikimo veiklas vykdo komerciniais pagrindais ir už tai susimoka paslaugos gavėjai. Taigi, tokios BO, panašu, de facto jau perėmė paslaugas ir socialinio verslo vaidmenyje veikia, kaip autonomiška ir konkurencinga ūkinė struktūra.

Taigi, nėra taip, kad Lietuvoje BO visai neturėtų finansavimo, bet yra keli specifiniai aspektai. Stinga finansavimo tvarumo ir patikimumo. Mat projektų veikla ir finansavimas formaliai apriboti laike. Projektu finansuojamos ne visos BO vykdomos visuomeniškai naudingos veiklos, bet tik tai, kas numatyta projekte. Toliau, projektinių lėšų skirstymas yra konkursinis ir laimėjimas bei veiklos tęstinumas nėra garantuoti. Tad nemažai išteklių BO privalo skirti būtent projektų rašymui ir ataskaitų rengimui, užuot skyrus tuos laiko ir organizacinius išteklius tiesioginei veiklai, kuriant viešą gerovę. Neretai atsitinka taip, kad lėšos skiriamos veikloms, renginiams etc. bet mažai skiriama lėšų arba neskiriama visai darbo užmokesčiui.

Akivaizdu, kad Lietuvoje iškyla BO veiklos finansavimo pakankamumo ir tvarumo problema. Žinoma, į tvarų finansavimą galėtų ir turėtų pretenduoti tik tos BO, kurios geba įrodyti savo veiklos efektyvumą ir naudingą poveikį vietos bendruomenei, socialiai pažeidžiamos grupėms, viešajam gėriui apskritai. Iš to seka, jog Lietuvoje privalu sukurti pozityvaus socialinio poveikio matavimo ir vertinimo metodologiją bei metodiką. Tai nėra paprasta padaryti, kadangi kiekvienas viešųjų paslaugų sektorius, kiekvienas paslaugų porūšis turi savo konkrečią specifiką, priklauso nuo konteksto. Tad čia yra nemažas iššūkis, tačiau Lietuvoje jį anksčiau ar vėliau vis vien teks įveikinti. BO, kurios gebėtų dokumentuoti ir pagrįsti socialinį poveikį ir kurių tokį padarytą poveikį pripažintų nepriklausomi ekspertai, tyrėjai ir vertintojai, faktiškai priartėtų prie socialinio verslo įmonės statuso.

Toliau, nekelia abejotai tai, jog kartu su paslaugų perdavimu BO turi būti perduodami ir adekvatūs finansiniai ištekliai. Artimiausias teisėkūros uždavinys – skurti teisinius administracinius mechanizmus, kurių dėka dalis lėšų už viešų paslaugų teikimą skaidžiai ir sklandžiai galėtų būti perduodamos BO.

2.2.2.3. Atsakymų į 8 kl. apie tai, kokias paslaugas norėtų ir galėtų teikti apibendrinimas

8 KLAUSIMAS. Gal jūsų BO jau turi konkrečių vizijų ir planų dėl viešųjų paslaugų teikimo? Kokias paslaugas norėtumėte ir galėtumėte teikti? Parašykite trumpai pagal paslaugų rūšis

8-tas klausimas buvo organizuotas savaip. Pradžioje buvo klausima bendrai, o po to buvo 8 patikslinantys klausimai pagal paslaugų sektorius (žr. 2.2.2.3.1-2.2.2.3.7 paveikslus).

Dalis respondentų paslaugų perdavimo-perėmimo klausimu išsako ryškiu optimizmu persmelktą požiūrį bei nusiteikimą. Optimizmas pasireiškia štai kuo: manoma, kad BO galėtų perimti VISŲ ar bemaž visų rūšių viešąsias paslaugas. Iškalbingi ir tipiški atsakymai pateikti šioje lentelėje:

- *Esant tinkamai parengtomis ir finansuojamoms priemonėms, galėtų perimti bet kokias paslaugas*
- *BO gali perimti bet kokias paslaugas, jei savivaldybės skirtų pakankamą finansavimą ir galėtume įdarbinti bei išlaikyti dirbančiuosius*
- *BO butu tikslinga perduoti tokias viešąsias paslaugas, kaip: ugdymo ir jaunimo politikos, sporto, kultūros, sveikatos apsaugos Abejoju dėl ūkinių paslaugų teikimo perdavimo BO.*
- *90 procentų gali BO perimti iš savivaldybių, sporto ir kultūros renginiai.*
- *Galbūt vienišų ar pagalbos reikalingu žmonių socialinės paslaugos jų namuose. Taip pat, kooperuojantis su bendruomenėmis, turinčiomis patalpas ir planuojančiomis ar vykdančiomis*

socialines paslaugas, galima teikti kultūros ir edukacines paslaugas

- *Teikti pagalbą į namus vienišiams, kurie nebeįstiga patys apsitarnauti, teikti transporto paslaugą, nuvežti į gydymo įstaigą, vesti pozityvius tėvystės užsiėmimus, siekiant ugdyti gerus tėvystės įgūdžius, organizuoti rizikos socialinių grupių asmenims ir šeimoms konsultacijas*
- *Gyvenamųjų patalpų/aplinkos tvarkymas, malkų skaldymas, krovimas, daržo priežiūra*
- *Valstybinių švenčių minėjimai, bendri renginiai su kultūros namais, išvykos, ekskursijos.*
- *Pagrindinių valstybinių švenčių minėjimai, viena pagrindinė miestelio šventė.*
- *Lankomosios priežiūros paslaugas, darbo su jaunimu paslaugas*
- *Neįgaliųjų dienos užimtumas, vaiku dienos centras*
- *Elektroninės paslaugos, kopijavimas, aplinkos tvarkymas, renginių organizavimas, kultūros, sporto paslaugos, turizmo informacijos paslaugos...*
- *Viešųjų erdvių priežiūra, socialinė pagalba, siekiant sudaryti galimybes įvairioms amžiaus gyventojų grupėms integruotis į visuomenę*
- *Visos išvardintos paslaugų rūšys“*
- *Visas išvardintas, išskyrus sveikatos priežiūrą“.*

Vartodami sąvoką „visas išvardintas“, respondentai turi galvoje tą sąrašą paslaugų sektorių, kuris buvo išvardintas klausimyne, jo 8-to klausimo formuluočiame (žr. klausimyno pavyzdį priede). Jei BO tikrai turi reikiamus žmogiškuosius išteklius, stiprią motyvaciją veikti, tai toks optimizmas yra pamatuotas ir sveikintinas. Optimistinės nuotaikos ir nuostatos reiškia, kad, vaizdžiai tariant, perdavimo-perėmimo sėkla įkristų į gerai išpurtą, šiltą ir drėgną dirvą. Žinoma, svarbu sureguliuoti paslaugų perdavimo-perėmimo finansavimo klausimus. Jei deleguojamos, perduodama dalis paslaugų, tai turi būti perduodama ir atitinkama dalis finansų.

Visgi dalis respondentų yra persisėmę akivaizdžiai pesimistine nuostata viešųjų paslaugų perdavimo atžvilgiu. Tokie atsakymai apjungti į kategoriją „pesimistinis požiūris į galimybes vietos BO perimti paslaugas“. Atitinkamos tematikos eskalavimo empirinė tikimybė siekia 1,6 proc. Šis klausimas savitas tuo, kad buvo teirautasi būtent apie konkrečią situaciją ir nusiteikimą dėl perdavimo pačioje vietos BO ir nebuvo klausinėjama apie procesų būklę šalyje apskritai,

Kaip matyti iš autentiškų pasisakymų pavyzdžių, dalis respondentų tiesiog lakoniškai atsako: „neturėtume perimti“, „negali jokių“, „manau, kad negalėtų perimti“, „negali perimti jokių paslaugų dėl žmoniškųjų išteklių stygiaus“, „mūsų bendruomenėje nematau galimybių vykdyti viešąsias paslaugas“ ir pan. Yra respondentų, kurie apskritai įžvelgia pačių savivaldybių nenorą pradėti perdavimo procesą: „Savivaldybė nėra linkusi nieko perduoti bendruomenėms. Net garsiai kalba, kad nėra stiprių bendruomenių. O patys taip pat nėra linkę prisideri prie jų stiprinimo“.

Kituose tos pačios kategorijos atsakymuose galima įžvelgti pesimistinės nuostatos sąlygiškumą, esą, neįmanoma perimti ir teikti paslaugų, kol už tai nėra mokama. Tai yra, nesitikima, kad paslaugų perėmimas ir teikimas bendruomenėje gali vystytis vien savanorystės pagrindais, nes žmonės turi kitas veiklas, profesijas ir darbus, turi iš kažko pragyventi ir bendruomenine veikla turi galimybę užsiimti tik laisvalaikiu. Visgi kai kuriuose atsakymuose aiškiai duodama suprasti, kad padėtis keistųsi, jei būtų finansavimas.

Tipiniai tokios pozicijos pavyzdžiai: 1. „Be finansavimo BO negali perimti iš savivaldybės, jokių“, 2. Tai dar papildomas krūvis bendruomenei, ypač vadovui, kuris dirba neatlygintinai“. 3. „Jau ir taip viską už ačiū darome, tai dar atlikti kitus primestus darbus, kas priklauso savivaldybei ir už ką ji atsakinga, nesiruošiamo. 4. NETURETŲ nieko perimti, nes ir taip savivaldybės viska užkrauna ant už ACIŲ dirbančių žmonių.

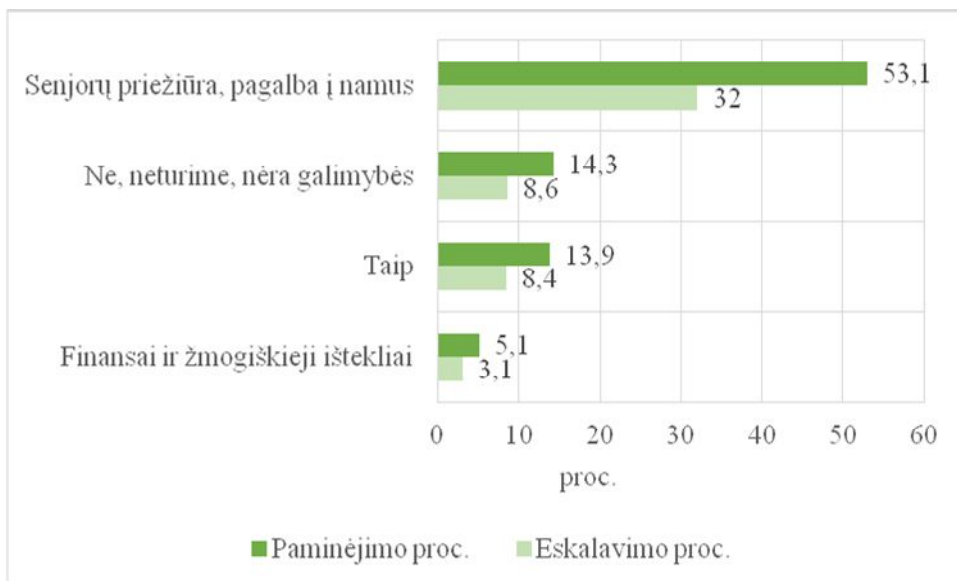
Simptomiška, jog dalis apklaustų bendruomenių atstovų, kurių atsakymai priskirti aptariamai „pesimistinei“ kategorijai, apskritai linkę neigti paslaugų perdavimą, kaip idėją: „BO neturėtų teikti paslaugų“ „nepritariu perdavimui“, „neturėtų perimti“. Tokia pozicija ne tik pesimistinė, bet ir nihilistinė. Galima pasiguosti bent jau tuo, kad tokie „nihilistiniai“ pasisakymai yra labai retai. Tegul ir gerbiant nuomonių įvairovę, tenka pripažinti, kad tokia nuostata yra abejotina BO misijos požiūriu. Vadovaujantis tokiu požiūriu, BO tampa tarsi uždaru „arbatos klubu“, kuriam tūpi tik jo paties nariai ir jų interesai. Toks „klubas“ iš principo nemato galimybės ir prasmės kaip nors prisidėti, kuriant viešąjį gėrį atitinkamoje vietovėje.

Matyt, yra pateisinama, kada dėl žmoniškųjų išteklių stygiaus retoje gyventojais vietovėje galimybės suteikti kokybiškas paslaugas yra vertinamos savikritiškai, realistiškai ir moralės požiūriu atsakingai. Taigi, aptariamasis pesimizmas gali būti sąlygotas objektyvių aplinkybių. Savo ruožtu nepamatuotas gyrimasis, pažadų ir įsipareigojimų dėl paslaugų perėmimo dalinimas, kurių įgyvendinimui nepasiruošta, irgi nieko gero neduotų. Vadinasi, minėtas atsakingumas, savikritiškumas kai kada gali būti aukštos pilietinės moralės išraiška.

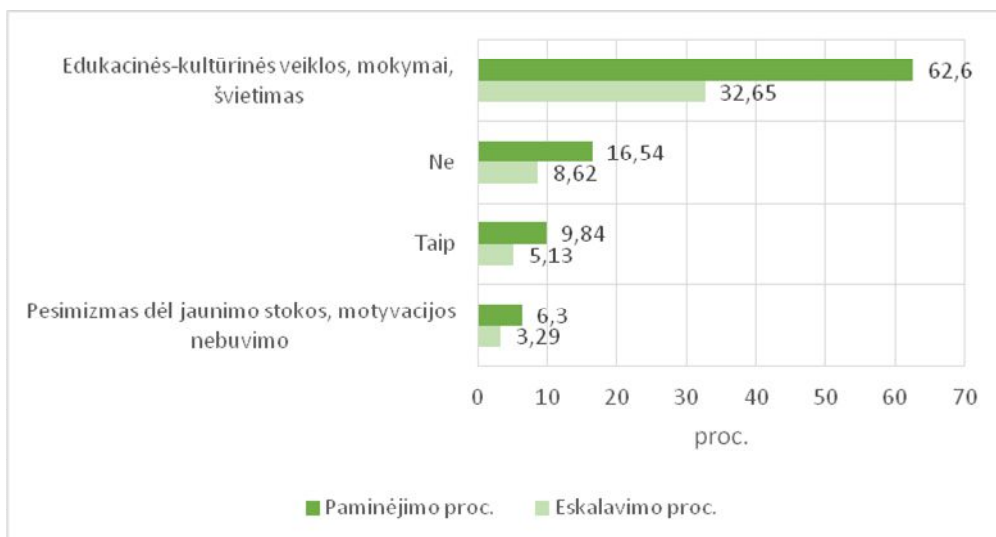
Visgi principinis perdavimo ir perėmimo neigimas ir visiškai BO atirbojimas nuo šio proceso, manytina, reiškia pačios BO tapatybės krizę. Kyla klausimas, kam ji - BO - tada iš viso reikalinga, kokia jos egzistavimo prasmė? Idealiu atveju, netgi nedidelė BO, veikianti menkai urbanizuotoje, retai apgyvendintoje vietovėje, stokojanti žmoniškųjų ir kitų išteklių vis viena turėtų projektuoti savo bent dalinį, epizodišką įsitraukimą į kai kurių viešųjų paslaugų teikimą teritorinei bendruomenei. Jei jau objektyviai nėra išteklių ir galių teikti paslaugas reguliariai ir sistemingai, tebūnie tai, tarkime, bent jau kasmetinė pavasarinė aplinkos tvarkymo talka ar koks nors tradicinis kultūros renginys, organizuojamas toje vietovėje kartą metuose, ir pan. Kita vertus, kokia nors didelių išteklių ir organizacinių sąnaudų nereikalaujanti paslauga gali būti teikiama reguliariai, visus metus. Tipinis pavyzdys, beje išplaukiantis iš šios apklausos duomenų, galėtų būti kompiuterijos paslaugos vyresniems asmenims. Nemažai senjorų bando daryti IKT srityje pirmuosius žingsnius arba yra šioje srityje sąlyginai pažengę, bet daugelio dalykų ir niuansų dar nežino, pvz., nemoka instaliuoti naujų programų ir jomis naudotis, prižiūrėti kompiuterinę techniką ir pan. Kad būtų suteikta pagalba ir pagerintas gyvenimas senjorams, čia užtenka keleto IKT srityje išprususių savanorių, kurie galėtų tokią paslaugą nedideliame būrelyje senjorų pagal poreikį teikti išties metus.

Taigi, dalies BO lyderių ir aktyvistų principinis noras atsiriboti nuo paslaugų perdavimo ir perėmimo proceso visiškai yra abejotinas. Jis disonuoja su viešojo gėrio, socialinio solidarumo, demokratinės savivaldos ir gerovės valstybės sampratomis. Idealiu atveju, funkcionali, moderni BO turėtų kurti, skleisti viešąjį gėrį ir už savo organizacijos ribų.

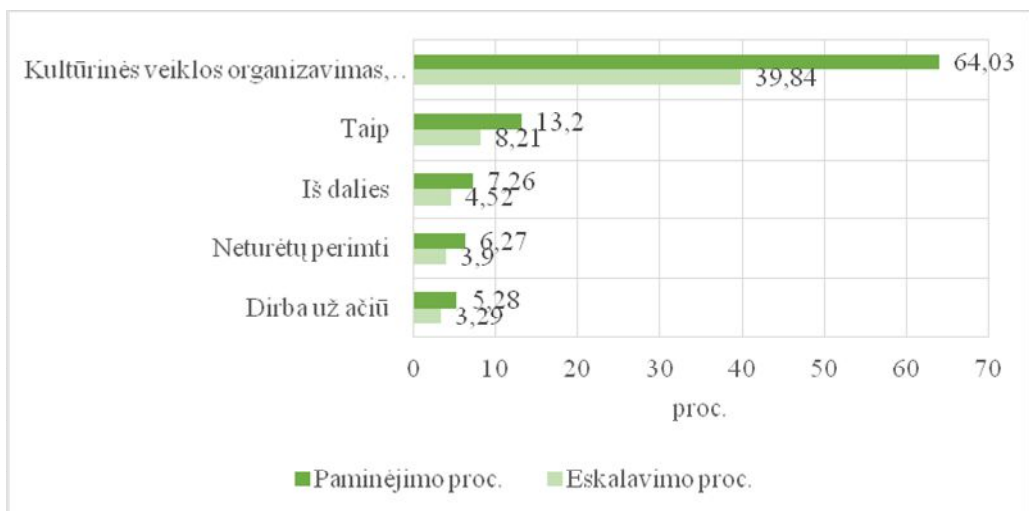
Apibendrinant atsakymus į 8 klausimą apie paslaugų perdavimo ir perėmimo vizijas bei galimybes, tenka konstatuoti akivaizdžiai pozityvų dalyką. Respondentai aktyviai minėjo pačias įvairiausias paslaugų rūšis. Kiekybine prasme dominuoja socialinės paslaugos, kurių yra labai daug porūšių. Galbūt tai signalas, kad perdavimą-perėmimą reikėtų pirmiausiai startuoti būtent šiame sektoriuje. Kita vertus, sveikintina, kad akcentuojamas noras ir motyvacija perimti ir VISŲ kitų rūšių viešąsias paslaugas: kultūros, sporto, švietimo, ūkines, aplinkos tvarkymo, kompleksinės slaugos ir sveikatos etc.

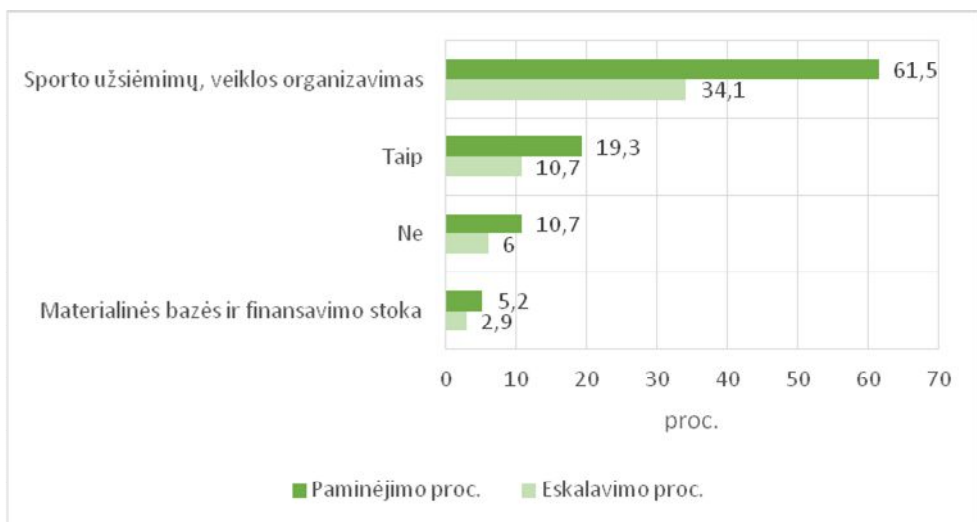
2.2.2.3.1 pav. Apibendrintos atsakymų kategorijos pagal 8 kl. (Socialinės paslaugos) ir jų santykiniai dažniai

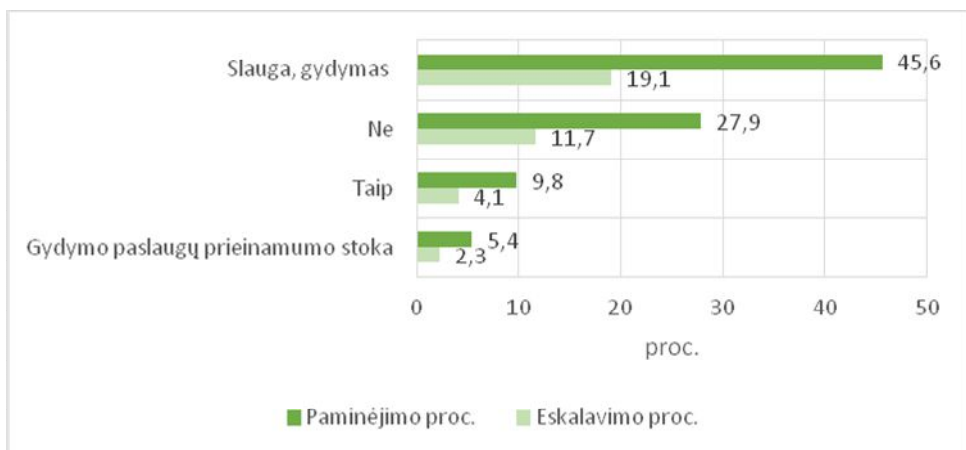
2.2.2.3.2 pav. Apibendrintos atsakymų kategorijos pagal 8 kl. (Ugdymas (švietimas) ir jaunimo politika) ir jų santykiniai dažniai

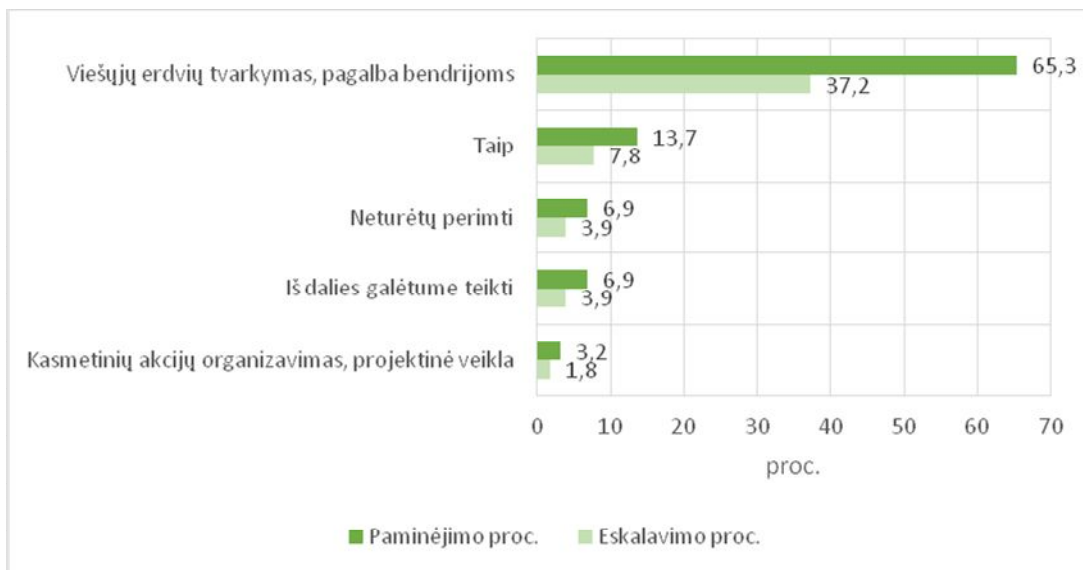
2.2.2.3.3 pav. Apibendrintos atsakymų kategorijos pagal 8 kl. (Kultūra) ir jų santykiniai dažniai

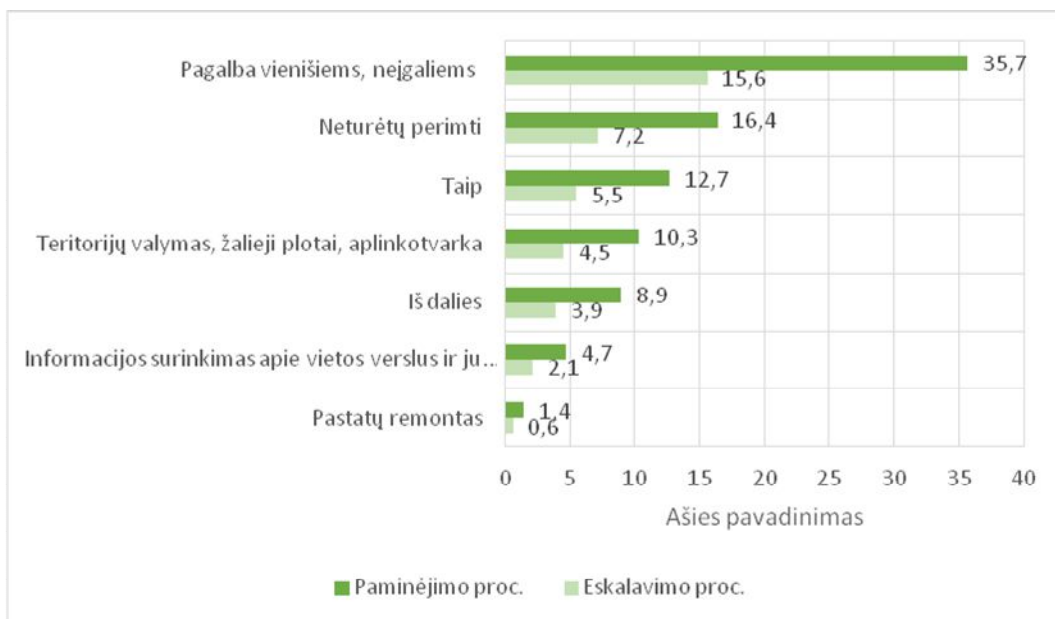
2.2.2.3.4 pav. Apibendrintos atsakymų kategorijos pagal 8 kl. (Sportas) ir jų santykiniai dažniai

2.2.2.3.5 pav. Apibendrintos atsakymų kategorijos pagal 8 kl. (Sveikata) ir jų santykiniai dažniai

2.2.2.3.6 pav. Apibendrintos atsakymų kategorijos pagal 8 kl. (Aplinkos apsauga) ir jų santykiniai dažniai

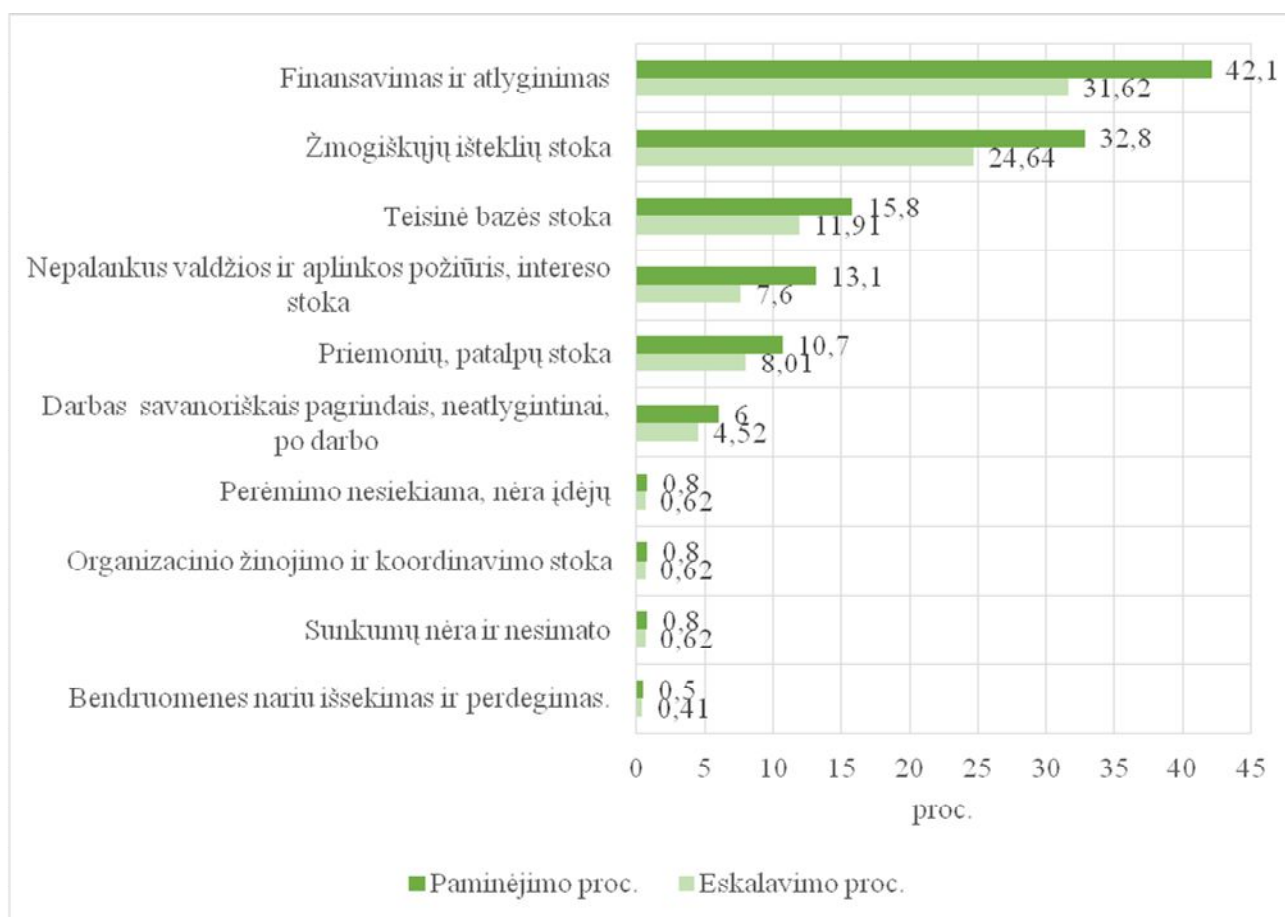

2.2.2.3.7 pav. Apibendrintos atsakymų kategorijos pagal 8 kl. (Ūkinės paslaugos namų ūkiams) ir jų santykiniai dažniai

2.2.2.4. Atsakymų į 9 kl. apie tai, su kokiais sunkumais teikdamos paslaugas susiduria BO, apibendrinimas

9 KLAUSIMAS: *Su kokiais sunkumais susiduria ar gali susidurti BO, įsitraukdamos į viešųjų paslaugų perėmimo procesą?*

Į šį klausimą atsakė 366 respondentai iš 487 dalyvavusių apklausoje, kas sudaro 75,1 proc. Apibendrinus atsakymus buvo sudaryta 10 kategorijų, pasižyminčių skirtingais užpildymo/paminėjimo dažniais (žr. 2.2.2.4. pav.). Sudarytų kategorijų iliustravimas autentiškais pasisakymų pavyzdžiais yra pateiktas 2.2.2.4. lentelėje.

2.2.2.4 pav. Apibendrintos atsakymų kategorijos pagal 9 kl. ir jų santykiniai dažniai

Kaip matyti didžiausias perėmimo proceso plėtros sunkumas ir rizika respondentų yra siejamas su finansavimo/atlyginimų stygiu, taip pat žmogiškųjų išteklių stoka. Su abiem paminėtais punktais siejasi ir tokia kategorija, kaip „darbas savanoriškai pagrindais, neatlygintinai, po darbo“. Tai reiškia, jog, skyrus lėšų, apmokėjus už darbą, sukūrus motyvacinius svertus, ir minėto žmogiškųjų išteklių stygiaus neliktų arba toji problema nebebūtų esminė. Toliau, akivaizdu, kad

skyrus lėšų, motyvavus bei įdarbinus žmones, silpnėtų ir toks negatyvus reiškinys, kaip BO aktyvistų išsekimas ir perdegimas.

2.2.2.4 lentelė

Autentiškų pasisakymų pavyzdžiai pagal 9 klausimo pagrindus sudarytas atsakymų kategorijas

KATEGORIJA	AUTENTIŠKŲ PASISAKYMŲ PAVYZDŽIAI
Bendruomenės narių išsekimas ir perdegimas	<ul style="list-style-type: none"> • Bendruomenės narių perdegimas. • Inicijatyvių žmonių trukumas, baime prisiimti atsakomybę, nenoras susilaukti iš bendruomenės priekaištų.
Sunkumų nėra ir nesimato	<ul style="list-style-type: none"> • Nėra • Viska gerai
Organizacinio žinojimo ir koordinavimo stoka	<ul style="list-style-type: none"> • tiesiog nėra pagalbota apie tai kas koordinuos tuos darbus • Turime per mažai žinių, kompetencijų apie paslaugų perėmimą. Reikia seminaru apie tai, kokias paslaugas gautume teikti, kokia jų kaina, reikia daugiau diskusijų su savivaldybe, kad žinotume kokias paslaugas gautume įsigyti. • Pirmiausia turi būti numatytas aiškus finansavimas iš Valstybės pusės, po to BO nusistatysiu kokiu ji turi žmogiskųjų išteklių ir poreikiu savo organizacijoje, nusistatytu kokias paslaugas ji gautume teikti ir kas bus už tai atsakingas, taip pat kaip darytu,
Perėmimo nesiekama, nėra idėjų	<ul style="list-style-type: none"> • nėra siekiama • mažai pavyzdžių, todėl sunkiai randame idėjų
Darbas savanoriškais pagrindais, neatlygintinai, po darbo	<ul style="list-style-type: none"> • BO nefinansuojamos, dirba savanoriškais pagrindais • Bendruomenė susiduria pirmiausia su lėšų stoka, nenoras arba ribotas noras nemokamai atlikti įvairius darbus ir paslaugas. • tiesiog jau pavargome nuo savanorystės. • nebus pakankamai savanorių vykdyti veiklas "už dyką" • Bendruomeninė organizacija dirba savanoriškais, neatlyginamais pagrindais. • Visuomeninės organizacijos dirba savanorystės principu. • Visuomeninės organizacijos dirba savanorystės principu.
Priemonių, patalpų stoka	<ul style="list-style-type: none"> • darbo irankiu, • priemonių išsigijimas • patalpų turėjimas • reikia materialines bazines patalpas • NEPRITAIKYTOS PATALPOS
Nepalankus valdžios ir aplinkos požiūris, intereso stoka	<ul style="list-style-type: none"> • Savivaldybės valdininku, politikų visiskai nenoras bendrauti su visuomenininkais • politinis palaikymas • Niekas nebendrauja su bendruomeniniais, bendruomeniu veikla savivaldybei idomi tik tada, kai ji palanki jiems. • Trūksta dialogo su savivalda, mažos bendruomenės ignoruojamos ("balsu per rinkimus kaip iš vieno daugiabučio")*, suvaržytas finansavimas ("pinigai kaip į balą, geriau bučiau koki keliuka pragreideriavęs")*
Teisinė bazės stoka	<ul style="list-style-type: none"> • Teisine baze • Istatymine baze • Istatymine baze • Teisiniai aspektai, • Neturi bendruomenės namų, dauguma narių neturi verslo organizavimo

	patirties, taip pat teisiniu žiniu stygius.
Žmogiškųjų išteklių stoka	<ul style="list-style-type: none"> • neturime žmogiskųjų išteklių. • žmonių sociokultūrinis aktyvumas mažėja • opūs butų ir žmogiskųjų išteklių klausimai • žmogiskųjų išteklių stoka, nekompetencija; sudėtingas paslaugos pardavimo mechanizmas • manau reikalingi kvalifikuoti darbuotojai, • 2. Žmogiskieji ištekliai: jų trukumas, jų apmokymas ir pan.
Finansavimas ir atlyginimas	<ul style="list-style-type: none"> • Finansavimo stoka ir atlyginimas • Per menkas finansavimas darbo vietų sukūrimui, • Finansų stoka • Pvz. žiema seniūnijos galetu užmokėti bendruomenės nariui už degalus, kuris nuvalo bobkatu pėsčiųjų takus. • Finansavimas, • finansiniu galimybiu. • BO neturi specialistų ir darbuotojų, už kuriu atliekama darba būtų mokomas atlygis. • Pagrindinė problema finansinė ir žmonių geranoriškumas. Niekas nenori dirbti veltui.

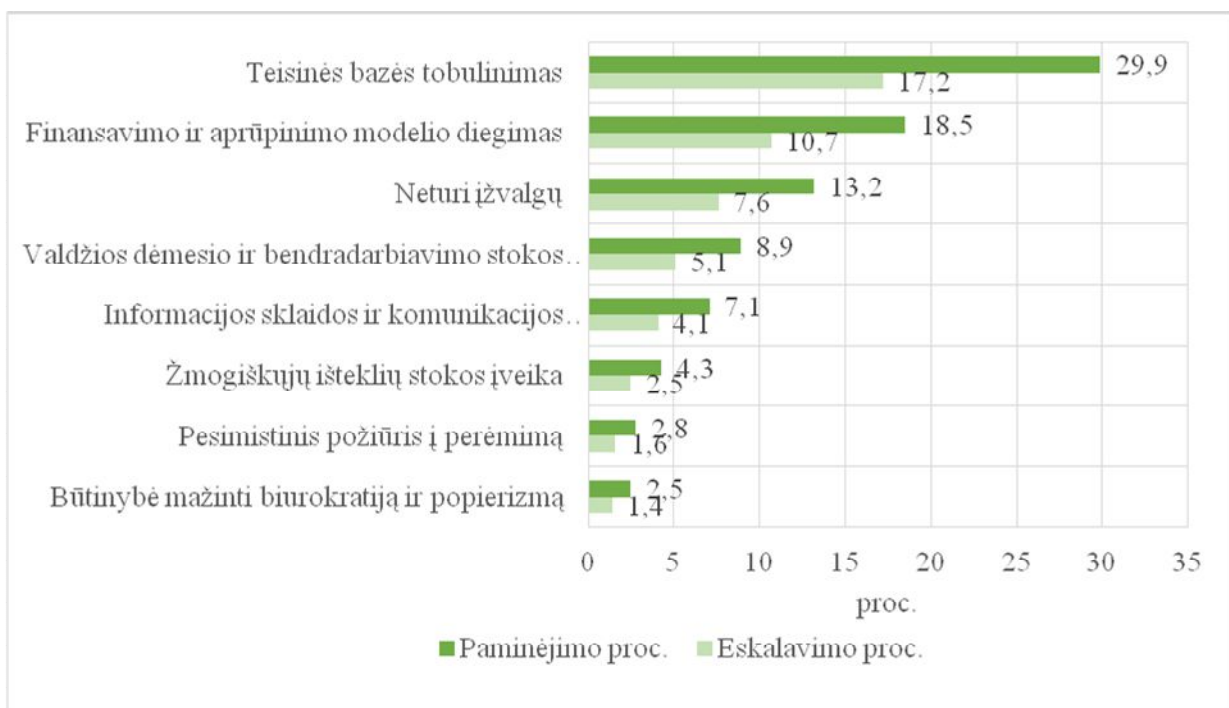
Sąlyginai aukštą paminėjimo dažnį (15,8 proc.) surenka toks perdavimo ir perėmimo kliuvinys, kaip šio proceso teisinio sureguliuojimo nepakankamumas. Paminėjimo dažnių reitinge šis kliuvinys užima trečią vietą.

Panašią, sąlyginai aukštą eskalaciją įgauna tokia tema, kaip „Nepalankus valdžios ir aplinkos požiūris, intereso stoka“ perėmimo ir perdavimo proceso atžvilgiu. Tai reiškia, kad Lietuvoje valdininkija, ypač savivaldybių lygmeniu, turėtų būti nuosekliai šviečiama apie dalies viešųjų paslaugų perdavimą ir perėmimą bei objektyvų to proceso neišvengiamumą, taip pat visokeriopą naudą visuomenei. Nepasitikėjimas, neigiamas požiūris į perdavimą ir perėmimą turi būti išsklaidytas mokymų, šviečiamųjų renginių ir sutelktų viešųjų ryšių dėka.

Likusios kategorijos/temos pasižymi gana menku paminėjimo ir eskalacijos laipsniu, nesurenka net vieno proc. dažnių.

2.2.2.5. Atsakymų į 10 kl. apie tai, kokius veiksmus turėtų atlikti centrinė ir vietos valdžia dėl paslaugų perdavimo, apibendrinimas

10 KLAUSIMAS: Gal turite išvalgų apie tai, kokius konkrečius veiksmus ir darbus turėtų atlikti centrinė valdžia teisėkūros srityje, vietos valdžia, konkreči savivaldybė, kad BO įsitraukimas į viešųjų paslaugų perėmimo ir teikimo procesą vyktų sklandžiai? Parašykite trumpai apie tai.

2.2.2.5 pav. Apibendrintos atsakymų kategorijos pagal 10 kl. ir jų santykiniai dažniai

2.2.2.5 lentelė

Autentiškų pasisakymų pavyzdžiai pagal 10 klausimo pagrindu sudarytas atsakymų kategorijas

KATEGORIJA	AUTENTIŠKŲ PASISAKYMŲ PAVYZDŽIAI
Teisinės bazės tobulinimas	Turetu atsirasti aiski ir visiems suprantama teisine baze -kas , kur ir kaip. Nelabai aisku, kokia butu peremimo apimtis. Nuo to priklausu, ka reiketu keisti istatymineje bazeje. Vienokius pakeitimus reikes daryti, jei BO perims gimnazijas ir kitokiu reikes, jei BO atstovas ateis i mokykla pravesiti pamoka apie bendruomeniskuma. Paruosti visus teises aktus,kad butu iteisinti Garbes teismai bendruomenese Istatyminis reguliavimas turi buti priimti atitinkami istatymai Uztikrinti paslaugu teikimo testinuma.
Finansavimo ir aprūpinimo modelio diegimas	Numatyti pradini finansavimo paketa BO paslaugu sektoriaus isikurimui, pradinei bazei (technikos, irankiu ir pan. isigijimas, darbuotoju apmokymas ir pan.), norint perimti is savivaldybes dali paslaugu Bendradarbiaujant su seniunijomis, galbut bendru sutarimu - bendruomenes turri isigijusios technikos, seniunijos skirtu dalini finansavima darbuotojui, kuris galetu aptarnauti keleta

	teritoriju ir taip uzdirbtu dali lesu technikos islaikymui paprastinti, dokumentu sriti. Bendruomenes nariai nesutinka vesti buhalterines apskaitos del jos sudetingumo. Finansu samdyti buhalteris nera. Visu projektu vykdytojai turi gauti tinkamus atlygius uz darba
Neturi įžvalgų	Nera Neturiu Sunku pasakyti, rajone siuo klausimu nebuvo dirbama. Neturime Sunku pasakyti, nera patirties. Neturiu izvalgu Negaliu atsakyti.
Valdžios dėmesio ir bendradarbiavimo stokos įveika	Savivaldybes administracijos bent minimalus demesys BO savivaldybems motyvacijos rodiklius ivesti (pvz. finansavimo intensyvumas didetu didejant paslaugu NVO perdavimo kiekiui) Truksta bendradarbiavimo tarp centrinės valdžios ir BO. betarpiskas bendradarbiavimas, sprendimu priemimas tik suderinus su bendruomenu atstovais. Centrine valdzia padetu tik norinciu BO beveik nera.
Informacijos sklaidos ir komunikacijos stiprinimas	BO problemu viesinimas aptarimas ir politines valios. daugiau viesinimo ir aiskumo. Bendradarbiauti,tartis, dometis ko pageidauja bendruomenes Gal konkretus patarimai o ne apibendrinimai ivairus Bendradarbiauti, kalbeti, padeti Informacija, bendri projektai, komunikacija su bendruomenu lyderiais.
Žmogiškųjų išteklių stokos įveika	kiekvienas tegul dirba savo darbus. Bendruomeneje esame visi savanoriai, turintys savo darbus ir uzsiemimus arba pensininkai, kuriems patiems jau reikia socialiniu paslaugu. Kaip ir minejau truksta zmogiskuju istekliu. Pirmiausia reikia zmoniu, kurie tai darytu, Reikalinga paslaugoms teikti zmogiskieji resursai
Pesimistinis požiūris į perėmimą	Sunku isivaizduoti privaloma paslaugu peremima ir teikima. O neprivalomas reiks tragiska vystymosi netolyguma atskirose bendruomene. Nematau logiskos iseities. Manau tai yra utopija ir papildomai apkraunami bendruomenu pirmininkai, sias paslaugas turetu vykdyti seniunijos maziau kisimosi, BO, apskritai, niekas neturi itraukti i viesuju paslaugu priemimo ir teikimo procesa, nes ji veikia tik savanorystes pagrindais.
Būtinybė mažinti biurokratiją ir popierizmą	Proceduroniu sistemu sukurimas vieno langelio principu Mazinti popierizma rengiant ir vykdant projektus. Maziau popierizmo,nes visokias ataskaitas ir pilstymo is tuscio i kiaura nera kada normaliai dirbti.Juk dirbame visuomeniniais pagrindais,dar turime seimas ir darbus dar ir uz savivaldybe rekes dirbti. Buhalterines apskaitos supaprastinimas. supaprastinti

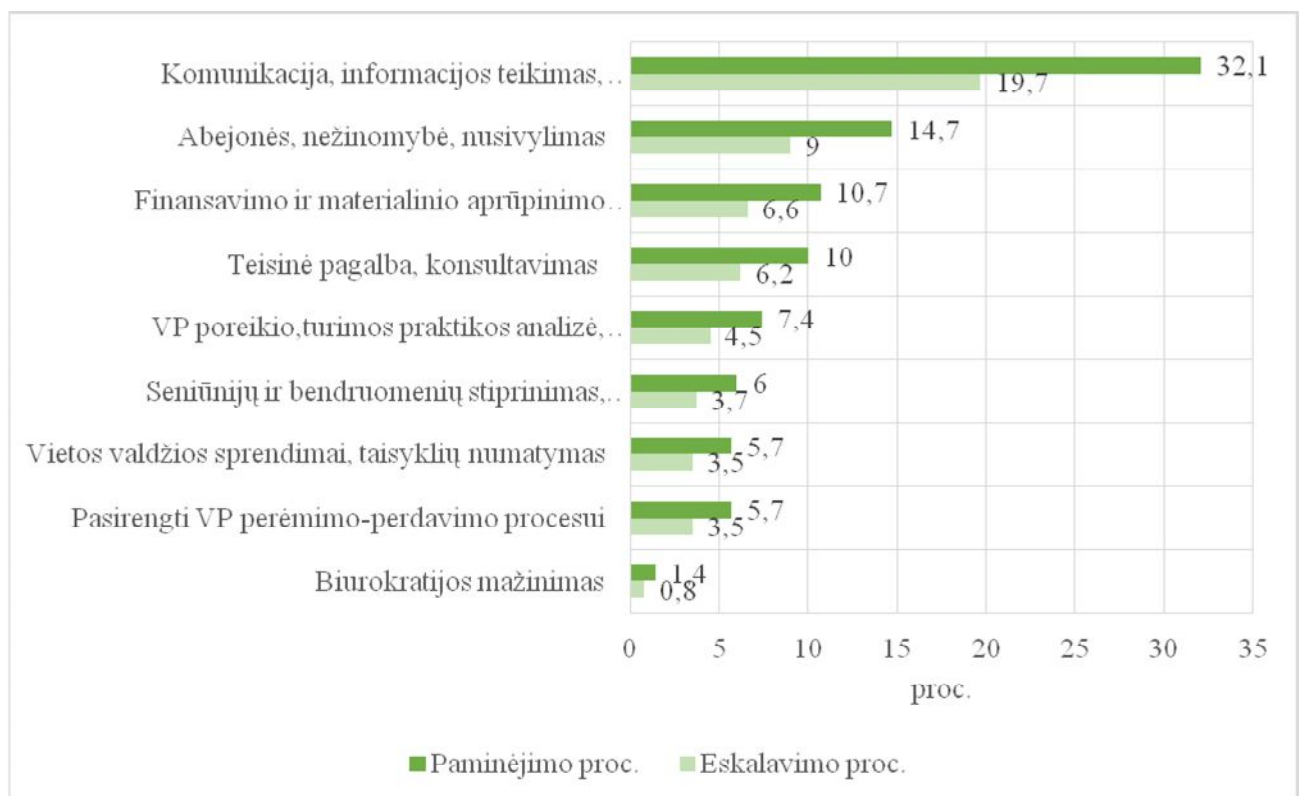
Pasisakydami apie centrinės valdžios veiksmus į šį klausimą reagavo 281 respondentas iš 487 dalyvavusių apklausoje ir tai sudaro 57,7 proc.

Iš karto krinta į akis tai, kad, atsakinėjant į šį klausimą, respondentų aktyvumas, nuomonių ir įžvalgų gausa ženkliai sumažėja. Toliau, net iš tų, kurie į 10-tą klausimą atsakinėti ryžosi, 13,2 proc. nurodė, jog šiuo klausimu „neturi įžvalgų“, o 2,8 proc. respondentų apskritai išsakė labai pesimistinį požiūrį į paslaugų perėmimą. Iš viso tokių perėmimu ir perdavimu netikinčių žmonių buvo 8 iš 487 arba 1,6 proc. nuo visų dalyvavusių apklausoje. Kaip minėta, nuo atsakusių į klausimą tai sudaro 2,8 proc.

Darytina prielaida, kad dalis respondentų, atitinkamai ir dalis BO, net ir nežino, neturi supratimo, kokius teisėkūros žingsnius ir konkrečius sprendimus turėtų atlikti valdžia. Tai rodo, kad BO, kaip kolektyvinis socialinis veikėjas ir institucija yra arba silpnas lobistas (gerąja to žodžio prasme),

arba pati nelabai turi konkrečių vizijų, kaip, pagal koki scenarijų turėtų ateityje vystytis paslaugų perdavimas ir perėmimas. Tai nėra geras ženklas. Akivaizdu, kad ateityje skėtinės BO organizacijos turėtų savo bendruomenių viduje, pačios ir/arba pasitelkdamos ekspertus, susiformuoti daugiau ar mažiau išdiskutuotą ir aiškią perdavimo-perėmimo proceso viziją. Galbūt tai galėtų būti ne kokia nors viena vizija, bet keli alternatyvūs perėmimo proceso scenarijai. Matyt, klaidinga būtų tikėtis, kad tokią viziją labai kokybiškai parengs ir į teisės aktus sklandžiai perkels ministerijų valdininkai, kurie patys paslaugų nei teikia, nei ką nors perima. Žymiai geriau būtų, kad tokią viziją turėtų pačios BO. Tada, bendraudamos su valdžia, skėtinės BO organizacijos tą savo paruoštą viziją ar kelis scenarijus pagrįstai ir nuosekliai siūlytų sprendimų priėmėjams. Dabartinė konstatuota situacija šiuo požiūriu nėra palanki. Kita vertus, ji tuo pačiu žymi ir neišnaudotas galimybes skėtinėms BO aktyviai ir kryptingai šioje srityje veikti.

Apibendrinus atsakymus, buvo sudarytos 8 kategorijos, pasižyminčios skirtingais užpildymo/paminėjimo dažniais (žr. 2.2.2.6 pav.). Sudarytų kategorijų iliustravimas autentiškais pasisakymų pavyzdžiais yra atidėtas 2.2.2.6 lentelėje.

2.2.2.6 pav. Apibendrintos atsakymų kategorijos pagal 10 kl. ir jų santykiniai dažniai

Džiugina, kad toji dalis, kuri visgi apsisprendė atsakinėti į šį klausimą, teikė centrinei valdžiai tikrai taiklias pastabas ir pasiūlymus. Antai, raginimai sureguliuoti perdavimą-perėmimą teisiškai ir finansiškai yra tarsi šūviai į patį dešimtuką. Ne mažiau taiklūs pastebėjimai dėl prastokos komunikacijos, taip pat bendradarbiavimo ir dėmesio rodymo stokos iš valdžios pusės, dėl būtinybės mažinti biurokratiją ir popierizmą. Galima daryti prielaidą, kad sutvarkius teisiną, įdiegus tinkamą finansavimo modelį, žmoniškųjų išteklių stygiaus problema imtų spręstis savaime.

Autentiškų pasisakymų pavyzdžiai pagal 10 klausimo pagrindu sudarytas atsakymų kategorijas

KATEGORIJA	AUTENTIŠKŲ PASISAKYMŲ PAVYZDŽIAI
Komunikacija, informacijos teikimas, bendradarbiavimas, koordinavimas	<p>Komunikavimas ir informacijos teikimas. Bent jau pirmiausia susitikti ir pasikalbėti, išgirsti ir tada nuspresti bendradarbiauti su NVO konkrečiu paslaugu perleidimo klausimais Informavimas, konstruktyvus bendradarbiavimas, diskusijos ir galimybiu issigryninimas Glaudesnis bendradarbiavimas socialiniu darbuotoju su BO kalbetis su žmonėmis, o ne daryti visokias nesamones Organizuoti mokymus, daugiau kalbetis Paslaugu perdavimo metu reiketu organizuoti seminarus apie paslaugu peremima, teikima, bei pradiniame etape aptarti su BO finansavimo skyrima</p>
Abejonės, nežinomybė, nusivylimas	<p>Visuomeninkas - tai ne profesija, ir ne gali testis is pasaulimo visa gyvenima , duokit nors meskere. tai inestu tik chaosa ir korupcija Nemanau, kad tai VO veiklos sritis. VO laikosi tik ant savanoriskai dirbanciu bendruomenes nariu. NEREALU Neesu tikras ar tai kazka issprestu kokybiskai. Diskutuotinas, kompromisinis klausimas Neturiu nuomones Nezinau</p>
Finansavimo ir materialinio aprūpinimo sprendimas	<p>Finansuoti darbuotoju darbo uzmokesti, o organizaciniai rupesciai- BO Atlikti finansavimo klausimus. Numatyti finansine parama Pagalba ir remimas finansavimu kuriant erdves, remontuojant patalpas, isigyjant priemones. Paramos- finansines ir kt. Sukurti apmokamas darbo vietas bendruomeneje, skirtu reikiama finansavima darbu igyvendinimui.</p>
Teisinė pagalba, konsultavimas	<p>Savivaldybeje turetu buti darbuotojas galintis teikti ivairia juridine ar kita pagalba rasant ivairius projektus ir kt. Dabar tokiu nera. Bendruomenes paliktos dirbti tik savarankiskai, Ne visi tai sugeba. Turi suteikti galimybes rasyti paraiskams tam tikriems vienkartiniam projektams, kurie nebūtinai yra testiniai, kadangi bendruomenems yra sudetinga vykdyti testinius projektus. Besalygiska teisine ir finansine parama, palaikymas, pamazu pereinant i savarankiska tokiu paslaugu busena, kad asmenims pradantiems teikti tokias paslaugas butu kuo mazesne asmenine finansine nasta ir rizika. Viskas turi prasideti nuo LR Seime paruostos tokios veiklos sistemos dokumentavimo.</p>
VP poreikio, turimos praktikos analizė, diskusijos saviv ir BO	<p>Arlikti teikiamu viesu paslaugu teritorijose poreikio analize Lanskciai suplanuoti galima dalyvavima: numatyti smulkesnes paslaugas, kurias gali teikti BO, Organizuoti atskirus BO konkursus toms paslaugoms. Konkuruoti turi tik tarpusavyje BO. Turi daugiau bendrauti issiaiskinant poreikius su vietos gyventojais. Turi buti kuriama strategija kaip visa tai suteikti kiekvienai bendruomenei pagal poreikius. Nebūtinai to reikia iaiskinti ar konkrečiai bendruomenei reikia tokiu paslaugu, o tada sukurti materialine</p>

	<p>baze ir su esamu finansavimu perduoti. Pradetu nors minimaliai bendradarbiauti su vietos bendruomenemis ir atsiklausu ju nuomones. Atlikti panasius darbus kaip ir centrine valdzia. Taciau pirmiausiai turi buti poreikiu ir galimybiu issiaiskinimas ir aptarimas su vietos BO/NVO, Tik po to derinami paslaugu perdavimo planai, numatytas aiskus finansavimas, informacija interneto svetainej</p>
Seniūnijų ir bendruomenių stiprinimas, pasitikėjimas BO	<p>Siuo metu jauciamas didele konkurencija tarp BO ir savivaldybes, nes perdave viesasias paslaugas neteks finansavimo ir etatu. Tikriausiai pirmiausiai turi pakeisti poziori i BO ir NVO. Netrukdyti ir paremti ,jeigu pageidauja bendruomene Stiprinti bent jau seniunijas, ju igaliojimus, biudzetus ir t.t Daugiau pasitiketi bendruomenemis. palaikyti issakytas BO iniciatyvas Buti tolerantiska ir vienareiksmiska betkuriai BO, nepriklausomai nuo rinkimu rezultatu.</p>
Pasirengti VP perėmimo-perdavimo procesui	<p>Savivaldybe turetu organizuoti seminarus, mokymus... bendrauti su BO Organizuoti mokymus, daugiau kalbetis Turi sudaryti aisku veiksmu plana kaip ir ka reikalinga atlikti norint teikti konkrečia paslauga. Numatyti finansavimo modelius.</p>
Vietos valdžios sprendimai, taisyklių numatymas	<p>turbūt nusimatyti vidaus taisykles, kad galima butu visa tai igyvendinti Savivaldybes kartu su ju BO tarybomis turi parengti BO itraukimo i viesuju paslaugu teikima planus, numatyti planu igyvendinimui reikalingus isteklius Pirmiausiai turi labai aiskiai apsibresti kas isviso yra tos bendruomenes. Ar tai turi buti juridiniai vienetai - asociacijos ir vienoje gyvenamojoje teritorijoje gali buti neribotas skaicius tokiu asociaciju kurios veiktu klubu ar bendriju principu. Parengti aiskius paslaugu aprasus ir reikalavimus, atlikti viesinima ir edukacija.</p>
Biurokratijos mažinimas	<p>Pasitiketi ir perduoti atsakomybe mazinant biurokratija Viskas turi buti sukonkretinta , o ne perduoda vos ne visa bendruomenine veikla ir dirbkite diena-nakti , kad tik issilaikyti. Mazinti biurokratini aparata, nes BO neturi zmogiskuju istekliu, supaprastinti finansiniu ataskaitu teikimo proceduras.</p>

Apie lūkesčius dėl centrinės valdžios elgsenos ir laikysenos perdavimo-perėmimo atžvilgiu atsakymus pateikė 299 respondentai iš 487 dalyvavusių apklausoje, ir tai sudaro 61,4 proc. Simptomiška, kad pasisakyti dėl vietos valdžios veiksmų ryžosi sąlyginai didesnis procentas BO reprezentantų, nei apie tai, kad turėtų dėl perėmimo ir perdavimo daryti centrinė valdžia. Tai natūralu, kadangi dauguma BO aktyvistų nėra ekspertai, konsultuojantys centrinę valdžią, tuo tarpu vietos valdžią, jos veiksmus ir sprendimus mato iš arti ir vietos savivaldos procesus supranta giliau, nei makro lygmens visos valstybės valdymo procesus.

Simptomiška, kad bemaž 15 proc. respondentų išreiškia abejones ir netikėjimą dėl paslaugų perdavimo ir perėmimo šviesios ateities. Pasiguosti galima tuo, kad ne ši pesimistinė nuostata atsiduria reitingo viršūnėje. BO lyderiai ir aktyvistai visų labiausiai iš centrinės valdžios pasigenda komunikacijos, informacijos sklaidos, bendradarbiavimo, koordinavimo. Tokią nuostatą išsako bemaž 1/3 atsakiusių į šį klausimą. Tenka pripažinti, jog tai tikrai taiklus pastebėjimas bei pagrįstas lūkestis. Apibendrintai tariant, pasigendama iš centrinės valdžios politinės lyderystės šioje srityje, viešos komunikacijos, aktyvios politikos ir nevēluojančios teisėkūros.

Verta prisiminti, dauguma viešųjų paslaugų Lietuvoje ir ES teikiamos vietos savivaldos lygmeniu ir teritoriniu principu. Išskirtinis vaidmuo čia tenka savivaldybėms. Kaip žinoma, savivaldybes demokratinėse šalyse kuruoja LR VRM. Kita vertus, kiekvienas viešųjų paslaugų sektorius taipogi

turi dar ir savo šakinę ministeriją. Tarkime, ugdymą ir švietimą kuruoja ŠMSM⁵, socialinius reiklaus – SADM, sveikatos apsaugą – SAM, kultūros dalykus - KM, kaimo plėtros reikalus – ŽŪM, darnaus judumo – SM, galiausiai, aplinkotvarkos reikalus kuruoja AM. Norint, kad viešųjų paslaugų perdavimo-perėmimo reikalai Lietuvoje pajudėtų, privalu įveikti barjerus tarp ministerijų, išjudinti tarpžinybinio bendradarbiavimo procesą, kurio šiuo metu aiškiai pasigendama. Gal būti, kad tokio bendradarbiavimo inicijavimas yra LR Vyriausybės kanceliarijos ir netgi Premjerės prasmingo bei autoritetingo įsitraukimo dalykas. Nekelia abejonių, kad sklandus perdavimo ir perėmimo įgyvendinimas pagerintų VISŲ viešųjų paslaugų prieinamumą ir kokybę. Tas ypač pasakytina apie atokius, menkai urbanizuotus regionus. Taigi, sėkmingas perdavimo ir perėmimo įgyvendinimas būtų pastebimas žingsnis gerovės valstybės link. Manytina, kad šiuo klausimu galėtų ir turėtų susidomėti ir LR Prezidentas bei Prezidento kanceliarija.

⁵ Toliau visur naudojami šiuo metu priimti ministerijų pavadinimų sutrumpinimai (abreviatūros).

APKLAUSOS TYRIMO APIBENDRINANČIOS IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Sociologinio tyrimo imties dydis ir imties lizdų geografinė įvairovė leidžia teigti, jog atlikta apklausa pagal savo statusą artėja prie reprezentatyvios apklausos standarto. Apklausa reprezentuoja Lietuvos BO vadovų, kolegialių valdymo organų narių, samdomų specialistų ir aktyvistų bei savanorių nuomonę. Imties paklaida, esant 5 proc. statistinio reikšmingumo lygmeniui, siekia apie 4 proc.
2. Maždaug trys ketvirtadaliai respondentų planus perduoti ir perimti dalį viešųjų paslaugų BO pralinkę vertinti palankiai. Maždaug vienas ketvirtadalis yra linkę tokiems planams nepritari. Labai stiprų nepritarimą išsako tik 3,3 proc. respondentų.
3. Devyni iš dešimties respondentų mano, jog perduodant BO viešąsias paslaugas atitinkamai turėtų būti perduodami ir finansai, reikalingi paslaugoms teikti.
4. Maždaug pusė apklaustų respondentų nurodė, jog BO, kuriai jie atstovauja, šiuo metu jokių paslaugų neteikia ir atitinkamos patirties neturi. Likusi pusė nurodė, jog teikia labai įvairias viešąsias paslaugas, kurios atstovauja skirtingus paslaugų sektorius. Pačios populiariausios yra neformalaus švietimo ir ugdymo paslaugos, po to eina socialinės ir kompleksinės slaugos paslaugos. Paminėtinos taip pat kultūros ir turizmo, savanorių dalyvavimas „Maisto banko“ akcijose, viešų erdvių tvarkymo paslaugos.
5. Pažymėtina, kad apie 4 proc. respondentų nurodė, jog jų BO teikia paslaugas komerciniais pagrindais. De facto tokios BO, galima sakyti, jau veikia kaip socialinis verslas. Visgi pagrindinis BO veiklos finansavimo šaltinis yra projektai, kuriuos finansuoja SADM, ŽŪM, ESFA arba vietos savivaldybė. Neretai dirbama pagal kumuliacinį finansavimo modelį, kuomet lėšos ateina ir iš centrinės valdžios, ir iš savivaldybės. Maždaug 1/5 respondentų nurodė, jog BO veiklą finansuoja iš paramos ir nario mokesčio ir netenka abejojti, jog tokios lėšos yra labai kuklios. Tai, kad BO personalas paprastai dirba visuomeniniais pagrindais, neatlygintinai, po pagrindinio darbo, nurodė 16,4 proc. respondentų.
6. Apklausti respondentai nurodė, kad jų BO galėtų ir norėtų perimti pačiais įvairiausias paslaugas. Ypač noriai būtų perimamos tokios paslaugos kaip „kultūrinės veiklos organizavimas“, „edukacinės paslaugos, mokymai, švietimas“, „sporto užsiėmimų organizavimas“. Šių paslaugų rūšių paminėjimo dažnis viršija 60 proc. ribą. Visumoje dar noriai būtų teikiamos šių rūšių paslaugos: „Senjorų priežiūra, pagalba į namus“; „Slauga ir gydymas“; „pagalba vienišiams, neįgaliems“. Šių paslaugų paminėjimo dažnis suranka 40-50 proc.
7. Pagrindiniai sunkumai, kuriuos apklausti BO atstovai mato, įsiliedami į paslaugų perdavimo-perėmimo procesą, yra šie: sklاندaus finansavimo modelio stoka, lėšų darbo užmokesčio stoka, dėl ko dirbama tik savanorystės pagrindais, po pagrindinio darbo, taip pat tinkamo teisinės bazės stoka. Taip pat paminėtini nepalankus ar abejingas valdžios požiūris, patalpų ir materialinio aprūpinimo stoka.
8. Viešųjų paslaugų perdavimo-perėmimo srityje Lietuvos BO atstovaujantys respondentai turi daug pagrįstų lūkesčių dėl centrinės ir vietos valdžios laikysenos, lyderystės šioje srityje. Iš centrinės valdžios pageidaujama ir tikimais, kad ji sureguliuos atitinkamo sektoriaus teisinę bazę, įdiegs sklандaus finansavimo ir materialinio aprūpinimo modelį, apskritai skirs perdavimo problemai daugiau dėmesio, aktyviau užsiims informacijos sklaida, komunikacija ir pažangios idėjos bei reformos viešinimu. Iš vietos valdžios laukiama, tikimasi geresnės komunikacijos ir

informacijos teikimo, sklandaus finansavimo ir materialinio aprūpinimo, teisinės pagalbos ir konsultavimo, poreikio viešosioms paslaugoms nustatymo ir patirties analizės, seniūnijų ir bendruomenių stiprinimo. Paslaugų perdavimo ir perėmimo procese respondentai, atstovaujantys BO, pasigenda politinės lyderystės, politinės valios, geranoriško požiūrio ir komunikacijos.

REKOMENDACIJOS BO SKĖTINĖMS ORGANIZACIJOMS

1. BO skėtinės organizacijos, debatuodamos savo viduje, turėtų išsigryninti savo interesus ir paslaugų perdavimo-perėmimo konkrečią viziją arba kelis tokių vizijų scenarijus. Bendraudamos su centrine ir vietos valdžia bei sprendimų priėmėjais BO turi žinoti ko nori, ko siekia ir visada kalbėti, komunikuoti, siunčiant aiškia žinutę.

2. Dalis BO vadovų ir aktyvistų yra įsitikinę, kad BO neturėtų dalyvauti perdavimo ir perėmimo procese, kadangi tai ne jų reikalas. Viešosios paslaugomis turėtų užsiimti kiti. Akivaizdu, kad pribrendo būtinybė skėtinės organizacijos lygmeniu inicijuoti demokratinę diskusiją ir debatus apie BO misiją, tapatybę ir egzistencinę prasmę. Reikia edukuoti žmones ir įrodyti, kad BO iš principo negali būti „arbatos klubas“, tenkinančiu tik savo narių poreikius, kitaip tariant, siauros uždaros grupelės poreikius. BO iš principo savo galimybių ribose privalo siekti prisidėti prie viešojo gėrio kūrimo.

3. Pirmas ir antras rekomendacijų punktai suponuoja būtinybę BO skėtinei organizacijai stiprinti vidinę komunikaciją ir debatus dėl interesų išgryninimo ir apsisprendimo dėl BO misijos.

REKOMENDACIJOS TEISĖKŪRAI

1. Tikslinga valstybės ir savivaldybių biudžetuose numatyti lėšas, kurios konkurso ir sutarčių pagrindais būtų perduodamos NVO (BO, VŠĮ, socialiniam verslui) kartu su perduodamomis teikti viešosiomis paslaugomis. Pirmiausia kalba eina ne apie biudžeto lėšų didinimą, bet apie jau esamų lėšų vidinės struktūros perskirstymą pagal principą – lėšos paskui paslaugą. Tikėtina, kad pakaktų papildyti LR biudžeto sandaros įstatymą ir LR Vietos savivaldos įstatymą.

2. LR Vyriausybės nutarimu tikslinga sudaryti kolegialų tarpinstitucinį ekspertinį organą, kuris imtųsi diegti tarpžinybinio bendradarbiavimo modelį, kuris derintų įvairių ministerijų pozicijas ir interesus, įdiegiant Lietuvoje dalies viešųjų paslaugų perdavimo ir perėmimą. Į tokio organo sudėtį greta vykdomosios valdžios atstovų turėtų įeiti skėtinės NVO, BO organizacijų deleguoti asmenys, mokslininkai išmanantys socialinę politiką, viešąjį valdymą ir viešųjų paslaugų vadybą.

PRIEDAI

LIETUVOS VIETOS BENDRUOMENINIŲ ORGANIZACIJŲ (BO) SĄJUNGA

SOCIOLOGINĖ APKLAUSA APIE VIEŠŲJŲ PASLAUGŲ PERDAVIMĄ

Lietuvos centrinė valdžia planuoja viešųjų paslaugų perdavimo BO procesą. Viešųjų paslaugų teikimo procese jau dalyvauja, tuo domisi BO, jų specialistai. Viešųjų paslaugų perdavimas gana naujas reiškinys, kyla daug klausimų ir neaiškumų. Dalyvaudami šioje apklausoje ir pasidalindami savo patirtimi ar išvalgomis, Jūs padėsite išgryninti paslaugų perdavimo mechanizmą. Be to, BO svarbu žinoti savo interesus bei lūkesčius dėl būsimo perdavimo modelio.

Apklausoje kviečiame dalyvauti BO lyderius, specialistus, aktyvistus. **Apklausa ANONIMINĖ:** asmeninių duomenų, BO pavadinimo nurodyti nereikia. Viešai bus skelbiami tik apibendrinti apklausos duomenys.

Klausimyne nėra teisingų ar neteisingų atsakymų. Tiesiog prašoma pareikšti nuomonę arba nurodyti faktines aplinkybes.

Apklausa atliekama vykdam LR VRM kuruojamą projektą „Skaidri Lietuva: vietos bendruomenių įsitraukimas į viešojo valdymo procesus ir korupcijos mažinimą“. Apklausa padeda organizuoti patyrę mokslininkai.

*Apklausos koordinatorius ir tyrėjas:
prof.habil.dr. Gediminas Merkys, mob.Nr.: 8-618-50901
el. paštas: kadagysgm@gmail.com*

1. Koks Jūsų vaidmuo atstovaujamoje organizacijoje (pažymėkite tinkamą):

- Esu BO vadovas arba jos kolegialių valdymo organų (valdybos, tarybos etc.) narė / narys
- Esu samdomas darbuotojas, dirbantis BO
- BO veikloje dalyvauju savanorystės pagrindais
- Kita

2. Nurodykite savivaldybę, kurioje veikia Jūsų atstovaujama BO.

Savivaldybė:

[Išsiskleidžia 60 savivaldybių sąrašas](#)

3. Nurodykite, kokio tipo vietovėje, kaime ar mieste pagrindinai veikia Jūsų bendruomeninė organizacija

- kaimiškoje vietovėje ar miestelyje, kuris turi iki 6 tūkst. gyventojų
- mieste

4. Kiek metų veikia Jūsų BO.

(įrašykite metų skaičių)?

.....

5. Kaip vertinate PLANUS perduoti dalį viešųjų paslaugų BO?

<ul style="list-style-type: none"> ● Ypatingai palankiai ● Palankiai ● Lyg ir palankiai 	<ul style="list-style-type: none"> ● Lyg ir kritiškai, ● Kritiškai ● Ypatingai kritiškai
<ul style="list-style-type: none"> ● Nežinau, neturiu nuomonės 	

6. Gali būti, kad Jūsų BO jau turi konkrečią (praktinę) viešųjų paslaugų perėmimo ir teikimo patirtį? Kokios rūšies paslaugas teikiate? Parašykite trumpai apie tai.

.....

.....

.....

.....

7. Pagal kokį veiklų finansavimo modelį ar tvarką dirbate? Parašykite trumpai apie tai.

.....

.....

.....

.....

8. Gal jūsų BO jau turi konkrečių vizijų ir planų dėl viešųjų paslaugų teikimo? Kokias paslaugas norėtumėte ir galėtumėte teikti? Parašykite trumpai pagal paslaugų rūšis

Socialinės paslaugos.....	Ūkinės paslaugos namų ūkiams.....
Ugdymas (švietimas) ir jaunimo politika.....	Aplinkos apsauga, aplinkos tvarkymo.....
Kultūra	Sveikatos apsauga
Sportas	Kitos, jūsų manymu, svarbios.....

9. Su kokiais sunkumais susiduria ar gali susidurti BO, įsitraukdamos į viešųjų paslaugų perėmimo procesą?

.....

.....

.....

.....

10. Gal turite įžvalgų apie tai, kokius konkrečius veiksmus ir darbus turėtų atlikti centrinė valdžia teisėkūros srityje, vietos valdžia, konkreči savivaldybė, kad BO įsitraukimas į viešųjų paslaugų perėmimo ir teikimo procesą vyktų sklandžiai? Parašykite trumpai apie tai.

Centrinė valdžia turėtų.....

.....

.....

.....

Vietos valdžia turėtų.....

.....

.....

.....

11. Ar savivaldybės, perduodamos viešąsias paslaugas BO ir NVO, turėtų atitinkamai perduoti ir finansinius išteklius?

☐ tikrai taip	☐ lyg ir ne
☐ lyg ir taip	☐ tikrai ne
☐ nežinau, neturiu nuomonės	

12. Jeigu sutinkate, kad BO tyrėjai apklaustų Jus apie paslaugų perdavimą išsamiau, nurodykite savo mobilaus telefono Nr.:

Apklauskos konfidencialumą garantuojame ir grindžiame socialinių tyrimų ir mokslininko etika.

DĖKOJAME UŽ BENDRADARBIAVIMĄ!

PASTBA: ši klausimyno teksto redakcija buvo perkelta į online apklausų platformą: www.apklauskos.lt